

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА СУВ
ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИНСТИТУТИНИНГ
БУХОРО ФИЛИАЛИ**

“Ер тузиш ва ер кадастри” кафедраси

Ҳимояга қўйилсин:

“Ер тузиш ва ер кадастри” кафедраси

_____мудир **.в.б. С.Асатов**

“ ____ ” _____ **2012 йил**

Бакалавр даражасини олиш учун

**БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ
ИШИ**

**МАВЗУ :“Қорақўл туманидаги Зиёрат массивида фермер
хўжаликлари ер участкаларини мақбуллаштириш лойиҳаси”**

БМИни бажарувчи:

Ахмедова Ҳ.

БМИ раҳбари

катта ўқитувчи Асатов С.Р

БУХОРО – 2012

МУНДАРИЖА

Т/р	Битирув малакавий иши бўлимлари номи	варақлар
1	Битирув малакавий ишини бажариш учун топшириқ	3
2	Битирув малакавий иши дастури	5
3	Кириш	6
4	1-БОБ. Массив ҳудудининг табиий ва иқтисодий шароити	11
5	2-БОБ. Фермер хўжаликлари ер участкаларининг ўлчамини мақбуллаштириш лойиҳаси	24
6	3-БОБ Фермер хўжаликлари ер участкаларининг ўлчамини мақбуллаштириш лойиҳасини иқтисодий асослаш	40
7	Хулоса	48
8	Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	49
9	Иловалар	51

“ТАСДИКЛАЙМАН”
“Ер тузиш ва ер кадастри” кафедраси
мудир _____ С.Р.Асатов
“ ” 2011й

Т.р	Бўлим мавзуси	Маслаҳатчи	Имзо. Сана	
			Топшириқ берилди	Топшириқ бажарилди
1	2	3	4	5

1	Меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари	Жўраева С		
---	------------------------------------	-----------	--	--

7. БИТИРУВ ИШИНИ БАЖАРИШ РЕЖАСИ.

№	Битирув ишининг босқичларининг номи	Бажариш муддати		Текширувдан ўтганлик муддати
		сана	%	
1	Топшириқ олиш ва БМИ дастурини тузиш	17.11.2011й		
2	I боб. Массив ҳудудининг табиий ва иқтисодий шароити	1.12.2011й		
3	Массивнинг ер ва экин турлари жойлашиш тарҳини чизиш	19.01.2012й		
4	II боб. Фермер хўжаликлари ер участкаларининг ўлчамини мақбуллаштириш лойиҳаси	2.02.2012 й		
5	Лойиҳавий чизмани чизиш.	23.02.2012й		
6	III боб. Фермер хўжаликлари ер участкаларининг ўлчамини мақбуллаштириш лойиҳасини иқтисодий асослаш	3.03.2012й		
7	Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичлари жадвалини тузиш.	20.04.2012 й		
8	Фойдаланилган адабиётлар рўйхатини тузиш.	18.05.2012 й		
9	БМИни расмийлаштириш ва кафедрага топшириш.	28.05.2012 й		

Битирув иши раҳбари:

Асатов С.Р.

Топшириқни бажаришга олдим:

Ахмедова Ҳ.

Топшириқ берилган вақти “___” _____

20__йил

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИНСТИТУТИНИНГ
БУХОРО ФИЛИАЛИ**

“Ер тузиш ва ер кадастри” кафедраси

"Тасдиқлайман"
_____ кафедра мудири
"___" _____ 2011 йил

**“Қоракўл туманидаги Зиёрат массивида фермер хўжаликлари
ер участкаларини мақбуллаштириш лойиҳаси”**

мавзусида бажариладиган

**БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ
ДАСТУРИ**

БМИни бажарувчи:

Ҳ.Ахмедова

Рахбар:

катта ўқитувчи **С.Р.Асатов**

Бухоро – 2011

Кириш

1. Жаҳон молиявий иқтисодий инқирози шароитида республикамызда кишлоқ хўжалик ердан фойдаланишларини ташкил қилишнинг ўзига хос хусусиятлари.

2. Суғориладиган ерларда ер тузиш ва фермер хўжаликларини ташкил этишдаги хусусиятлар.

3. Битирув малакавий ишининг мақсади, унда қўйилган вазифалар ва асос килиб олинган материаллар.

I боб. Массив ҳудудининг табиий ва иқтисодий шароити

I.1. Массив тўғрисида умумий маълумотлар.

I.2. Табиий шароити (иқлими, рельефи, тупроқлари).

I.3. Массив ҳудуди бўйича ердан фойдаланишнинг ҳолати (ер экспликацияси)

I.4. Ирригация ва мелиорация тармоқлари тавсифи.

I.5. Аҳоли яшаш жойлари тавсифи.

I.6. Деҳқончилик тавсифи.

I.7. Кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг асосий иқтисодий кўрсаткичлари.

II боб. Фермер хўжаликлари ер участкаларининг ўлчамини мақбуллаштириш лойиҳаси

II.1. Фермер хўжаликлари ишлаб чиқариш йўналишлари бўйича сони ва ер майдони ўлчамини аниқлаш.

II.2. Фермер хўжаликларини ҳудудда жойлаштириш лойиҳасини ишлаш.

II.3. Фермер хўжаликлари ер участкаларини такомиллаштириш билан боғлиқ ҳужжатларни расмийлаштириш (битта фермер хўжалиги мисолида).

II.4. Меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари.

III боб. Фермер хўжаликлари ер участкаларининг ўлчамини мақбуллаштириш лойиҳасини иқтисодий асослаш

III.1. Фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулотлар ҳажми ва қийматини ҳамда улар учун қилинадиган йиллик харажатлар миқдори ва соф даромадни аниқлаш.

III.2. Фермер хўжаликлари ер участкаларини мақбуллаштириш билан боғлиқ капитал ва келтирилган харажатлар миқдорини аниқлаш.

III.3. Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичларини аниқлаш (жадвал)

III.4. Лойиҳавий тадбирларни экологик асослаш.

Хулоса.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати.

Иловалар.

Кириш

Республикамызда жаҳон молиявий иқтисодий инқирозининг салбий оқибатларинини бартараф этиш бўйича 2009-2012 йилларга мўлжалланган инқирозга қарши чоралар дастури 2012-йилда ижтимоий иқтисодий ривожлантиришнинг энг устивор йўналишларидан бири бўлиб қолади.

Истиқлолнинг дастлабки йилларида қабул қилинган бешта тамойилга асосланган ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтиш модели йилдан йилга ўзини оқлаб, тўғри ва аниқ эканлиги исботланмоқда.

Иқтисодиётнинг мафкурадан ҳоли бўлиши, иқтисодиётни сиёсатдан устунлигида ўз ифодасини топган прагматик иқтисодий сиёсат, давлатнинг бош ислохотчи вазифасини ўз зиммасига олиши, қонун устиворлигини таъминлаш, кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш, ислохотларни босқичма-босқич амалга ошириш тамойиллари дунёда авж олиб бораётган иқтисодий инқироз шароитида ўзининг долзарблигини кўрсатди.

Энг муҳим устивор вазифа қишлоқда турмуш даражасини юксалтиришга, қишлоқларимиз қиёфасини, қишлоқда ҳаёт сифатини, ишлаб чиқариш муносабатларининг мазмун моҳиятини ўзгартиришга, агросаноат мажмуасида олиб борилаётган ислохотларни чуқурлаштиришга, охир оқибатда қишлоқ аҳолисининг, ижтимоий сиёсий ва маданий савиясини, онгли ва фуқоролик маъсулиятини оширишга қаратилган давлат дастурини 2012 йилда амалга ошириш муҳим вазифадир.

2012 йилда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг самарадорлигини янада ошириш принципиал муҳим аҳамиятга эга. Фермер хўжаликларига ажратилган ер майдонларини оптималлаштириш борасида зарур ишлар амалга оширилди. Фермер хўжаликлари бугунги кунда қишлоқда етакчи бўғинга - қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи асосий кучга айланди. Ер майдонларини тўлиқ инвентаризациядан ўтказиш ва фермер хўжаликлари фаолиятини танқидий баҳолаш асосида уларнинг ер майдонларини оптималлаштириш бўйича кенг кўламли ишлар амалга оширилди.

Ер тузиш давлатимизнинг ер тўғрисидаги қонунларини ҳаётга тадбиқ қилишга қаратилган тадбирлар тизими бўлиб, у ер ва ер билан боғлиқ ишлаб чиқариш воситаларидан, меҳнат ресурсларидан тўла, оқилона ва самарали фойдаланишга, ерни ва табиатни муҳофаза қилишга қаратилгандир.

Ер тузиш ишларининг таркиби асосан халқ хўжалиги тармоқларида ишлаб чиқаришни ташкил қилиш талабларидан келиб чиқади. Ҳозирги даврда ер тузиш ишлари қуйидаги асосий вазифаларни ўз ичига олади:

- топография, геодезия, хариташунослик, геоботаника, тупроқ ва бошқа ер тузиш учун зарур изланишларни ўтказиш;

- республикамизда ердан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш Бош чизмасини, Қорақалпоғистон республикаси, вилоятлар ва туманлар ер тузиш чизмаларини ишлаш;

- ерни муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш билан боғлиқ лойиҳаларини тузиш;

- янги хўжаликларни ташкил қилиш ва мавжуд хўжаликларнинг ер майдонлари жойлашувидаги камчиликларни тугатиш, хўжаликларга ер майдонларини ажратиш лойиҳаларини тузиш;

- хўжаликларда ички ер тузиш лойиҳаларини ишлаш;

- табиатни муҳофаза қилишда катта аҳамиятга эга бўлган ер майдонларини аниқлаш ва у ерларда табиатни муҳофаза қилишга қаратилган ишларни ташкил қилиш, шунингдек табиатнинг хушманзара жойларида дам олиш масканлари ва қўриқхоналар ташкил қилиш ва бошқ.

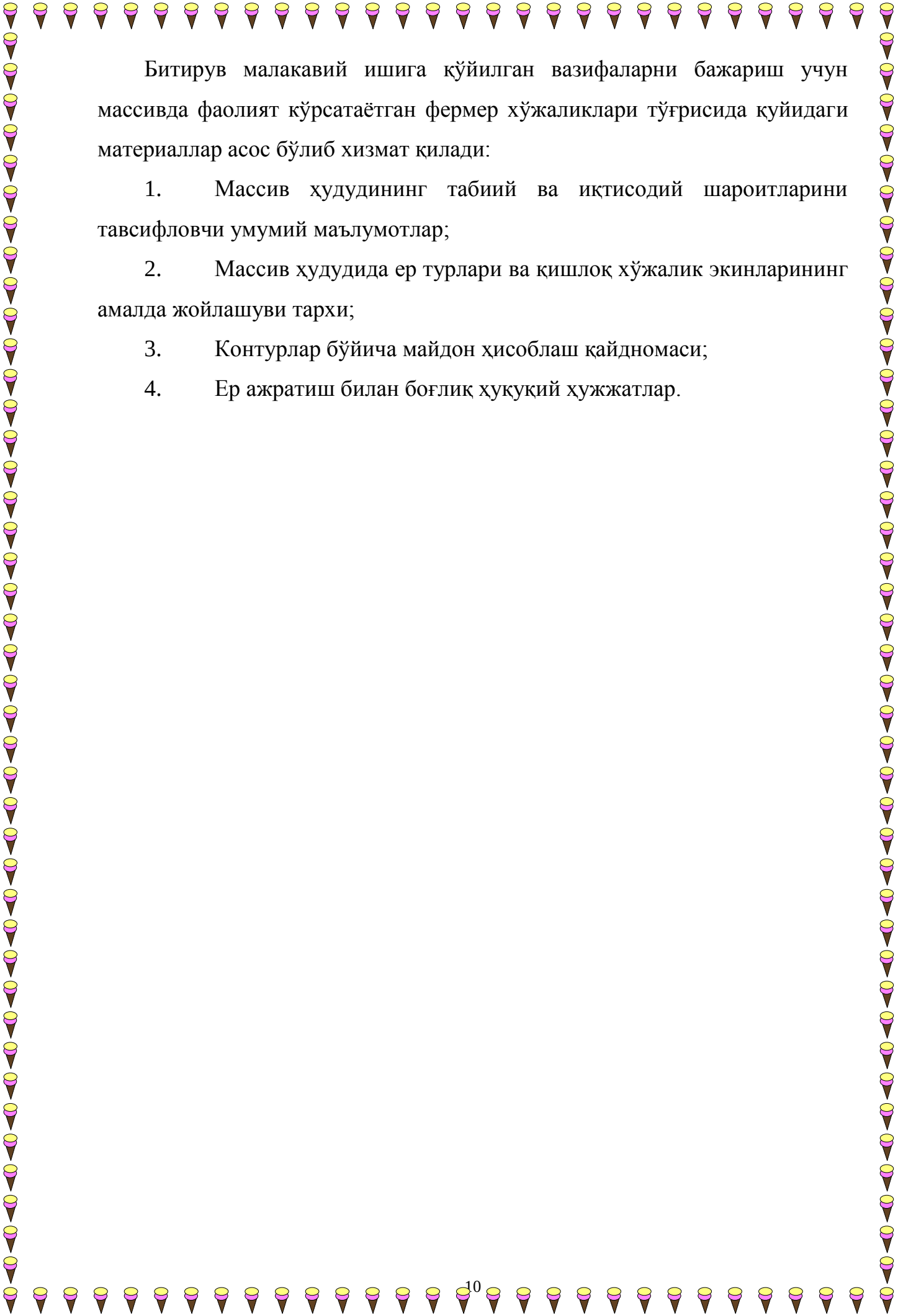
Ер тузиш ишлари халқ хўжалигининг барча тармоқларида ва қишлоқ хўжалик корхоналарида ўтказилиб, янги ерларни ўзлаштириш ва уларни қишлоқ хўжалиги ерларига қўшиш, уларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, унумдорлигини ошириш ва деҳқончилик маданиятини кўтаришга қаратилган тадбирлар тизимидир.

Ер халқ хўжалигининг барча тармоқларини жойлаштириш ва уларнинг фаолият кўрсатишлари учун зарур тармоқлараро ресурс

хисобланади. Республикамиз ерларининг 48,31% қишлоқ хўжалик ерлари ташкил қилганлиги сабабли, бошқа тармоқ корхоналари, давлат ва жамоатчилик эҳтиёжлари учун ерлар кўп вазиятларда қишлоқ хўжалик ерлари ҳисобидан ажратилади. Бу ишлар Ўзбекистон республикасининг ер тўғрисидаги қонунларига, ваколатли давлат ҳокимият органларининг махсус қарор ва фармойишларига асосан олиб борилади. Ерлар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида асосий субъект ҳисобланган фермер хўжаликларига узоқ муддатли ижарага фойдаланиш ҳуқуқи билан берилса, қишлоқ хўжалигидан бошқа тармоқ корхоналарига фақат фойдаланиш учун берилади.

Битирув малакавий ишининг мақсади Қоракўл туманидаги Зиёрат массивида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини мақбуллаштиришдан иборатдир. Ишда қўйилган мақсадга эришиш учун мавжуд фермер хўжаликлари ишлаб чиқариш фаолияти, бириктириб берилган ердан фойдаланиш аҳволи, уларда ишлов бериш учун мавжуд техникалар миқдори ва таъминоти, туман ҳокимияти билан тузилган шартнома шартларининг бажарилиши (йиллар бўйича) ҳамда фермер хўжалигининг молиявий имкониятлари ўрганиб чиқилади. Бунда қуйидаги вазифалар қўйилади:

- фермер хўжаликларига бириктирилаётган ер майдонини қўйилган мақсад ва вазифаларни бажаришга зарур ҳамма шарт-шароитларни яратиш имкониятини берсин;
- ернинг майдон ўлчами, шакли ва табиий шароити қўйилган мақсадларга мос тушсин;
- ер, сув ва бошқа табиий ресурслардан оқилона фойдаланишга ва уларни муҳофаза қилишга шароит яратилсин;
- ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш учун қилинган харажатлардан оқилона фойдаланиш, қимматбаҳо ер турларини максимал сақлаш, ҳудудларнинг ташкил қилинишини бузмаслик таъминлансин.

Битирув малакавий ишига қўйилган вазифаларни бажариш учун массивда фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари тўғрисида қуйидаги материаллар асос бўлиб хизмат қилади:

1. Массив ҳудудининг табиий ва иқтисодий шароитларини тавсифловчи умумий маълумотлар;
2. Массив ҳудудида ер турлари ва қишлоқ хўжалик экинларининг амалда жойлашуви тархи;
3. Контурлар бўйича майдон ҳисоблаш қайдномаси;
4. Ер ажратиш билан боғлиқ ҳуқуқий ҳужжатлар.

I БОБ. Массив ҳудудининг табиий ва иқтисодий шароити

I.1. Массив тўғрисида умумий маълумотлар

Бухоро вилояти Қоракўл туманидаги “Зиёрат” массиви 1990 йилда ташкил топган.. Массив пахтачиликка ихтисослашган бўлиб, бундан ташқари чорвачилик, боғдорчилик, паррандачилик ва ипакчилик ҳам ривожланган. Массив ҳудуди шимолдан Жондор тумани ерлари билан, шимолий-шарқдан “Қоракўл” массиви ерлари билан, шарқдан С.Одилов массиви ерлари билан, жанубдан ва жанубий ғарб томондан “Меҳнатобод” массиви ерлари билан, ғарбдан Э.Раҳимбердиев номли массив ерлари билан чегарадош.

Массивнинг марказий қишлоғи “Маллаишайх” қишлоқ фуқаролар йиғини бўлиб, у туман марказидан 10 км, вилоят марказидан 20 км узоқликда жойлашган. Массив чегарасидаги умумий ер майдони 2193 гектарни ташкил қилади. Худуд ягона ер участкасидан иборат, шакли бўйича ихчамлилик коэффиценти 1,01 га тенг.

I.2. Табиий шароити (иқлими, рельефи, тупроқлари)

Иқлими. Массив яримчўл минтақасида жойлашган бўлиб, табиий шароитига кўра континентал иқлим зонасига киради. Яъни ёзи иссиқ ва қуруқ, қишда совуқ. Энг совуқ ойлари январ ҳисобланади. Худуднинг умумий иқлим шароити бир омил: чўл иқлими ва чала чўллар иқлими таъсирида шаклланади. Иқлимнинг умумий хусусиятлари текислик ва чўл олди ҳудудларида унинг кескин қуруқлиги, жанубий ғарбда чўл ва чала чўл ерларида ҳаво ҳароратининг кўтариши ёғинлар миқдорининг камайиб бориши қуёш радиацияси, кунлик, ойлик, йиллик ва фаслларда ҳароратнинг катта ораликда тебраниб туриши ва атмосфера ёғинларининг йил давомида нотекс тақсимланишида ўз аксини топади. Массивда совуқсиз даврнинг давомийлиги 208 кунни ташкил қилади. Эффе́ктив фаол температура йиғиндиси $4000 - 4400^0$, эффе́ктив фойдали температура йиғиндиси эса $2100-2300^0$ С. Кўп йиллик ўртача температура $+16^0$ С.

Илк совуқ уриш даври октябрнинг охириги 10 кунлигига тўғри келади. Кўп йиллик маълумотларга қараганда охириги совуқ уриш даври март ойи охирига, ҳатто апрел ойи ўрталарига ҳам тўғри келади.

Июлдаги ўртача температура $+28,8^{\circ}\text{C}$. $+10^{\circ}\text{C}$ ҳароратдан юқори давр 28 мартдан 28- октябригача 210 кунни ташкил қилади. Энг совуқ ой январда $-7,0^{\circ}\text{C}$ ташкил этади абсолют минимум ҳарорат 27-29 гача пасаяди.

Бахорги кучли ёмғирлар ҳаво ҳароратини пасайтириб тупроқ қатқалоғини содир этади, айрим йилларда экин майдонларини бузиб қайта экишга тўғри келади.

Йиллик ёғинларнинг ўртача миқдори катта ораликда тебраниб 140 мм ни ташкил этади, унинг максимал миқдори қиш баҳор ойларида тўғри келади, ёз ойларида ёғинлар деярли бўлмайди. Ёғинлар миқдорининг кам бўлиши ва ёз ойларидаги юқори ҳарорат тупроқдан юқори буғланишни содир этади. Буғланиш 1280 -1470 мм.ни, атмосфера ёғинлари 320-363 мм.ни ташкил этгани ҳолда, намлик танқислиги (буғланиш минус ёғинлар) 960-1107 мм га тенг кўрсаткичларда кузатилади. Шамолнинг ўртача тезлиги 1,5-3,4 м/сек га тенг бўлиб, унинг максимал тезлиги 22-28 м/сек.ни ташкил этади.

Рельефи. Массивнинг рельефи асосан текисликлардан иборат бўлиб, жануб ва ғарб томондан кучсиз қияликлар мавжуд. Хўжаликда тақир ўтлоқи, ўтлоқи ва ўтлоқи –ботқоқ суғорма деҳқончилик т упроқлари тарқалган ҳудудлар ривожланган. Ҳудудда асосан ўтлоқи тупроқлар кўпроқ тарқалган. Ерларнинг асосий қисми пахта ва ғалла майдонлари ташкил қилади. Грунт сувларининг сатҳи рельеф тузилишига боғлиқ ҳолда 1,2-2,5 метрдан 2.5-3.0 метргача ва Зарафшон дарёси атрофидаги ерларда 0.5-+ 1.0 метргача тебраниб туради, тупроқ ҳосил бўлиш жараёнларига турлича таъсир кўрсатади.

Хўжалик ҳудудида мураккаб геологик, геоморфологик-литологик, тупроқ-иклим шароитлари регионда ўта мураккаб

гидрогеологик ҳолатни келтириб чиқарган, бу ҳолат ер усти ва ер ости сувлари режими ва баланси кўрсаткичларида ўз аксини топган.

Хўжалик табиий ва сунъий кам зовурлашган текислик қисми асосий майдонларида ерларни юқори меъёрларда суғориш ва бошқа бир қатор омиллар грунт сувларининг ер юзасига кўтарилишига имкон яратмокда, бу ҳолат ўз навбатида тупроқда туз тупланиш ва қайта шўрланиш жараёнлари келиб чикмокда. Ер ости сувлари сатхининг даврий равишда тебраниб туриши йил фасллари бўйича ўзгариб, ҳудудларда мураккаб гидрогеологик жараённи келтириб чиқарган. Хўжаликда туташ ерларида ер ости сувларининг сатҳи 2-2,5 м ва ундан ортиқ чуқурликда кузатилса, текислик қисмининг асосий майдонларида 1,5-2,0 метр атрофида кузатилса, айниқса, текисликнинг ботик, пастқамлик ерларида ер ости сувлари оқими деярли таъминланмаган шароитда сувда осон эрувчи тузлар миқдори ортиб, тупроқлар ва грунт сувларидаги дастлабки хлорид-сульфатли шўрланиш типи асосан хлоридли шўрланиш химизмига айланиб бормокда.

Грунт сувларининг минерализация даражаси хўжаликнинг турли қисмларида турлича кўрсаткичларда ҳудуднинг ўрта қисмларида 2-3 г/л, куйи пастқам ерларда 3-5 г/л ва ундан ортиқ миқдорни ташкил этади. Жумладан, туман ерларида грунт сувлари ўртача минераллашганлик даражаси 1.5-2 г/л кўрсаткичларида қайд этилади.

Хулоса қилиб айтганда, суғориладиган ерларида салбий мелиоратив жараёнлар кузатилиб, гидроморф (ўтлоқи) тупроқлар майдони кенгаймоқда, грунт сувлари ер юзасига яқинлашиб, шўрланиш жараёнлари кучайиб бормокда, уларни олдини олиш ва салбий жараёнларни тўхтатиш муаммоси асосий долзарб масала бўлиб қолмокда.

Тупроқлари

Хўжалик суғориладиган ер майдонларининг тупроқлари: субтропик чўл зонаси, аллювиал ётқизиқларидан ташкил топган Зарафшон воҳаси текисликлари геоморфологик районида тарқалиб турли литологик, гидрогеологик ва тупроқ- иқлим шароитларида ривожланган.

Хўжалик тупроқлари чўл тупроқлар зонасида тарқалганлиги боис,

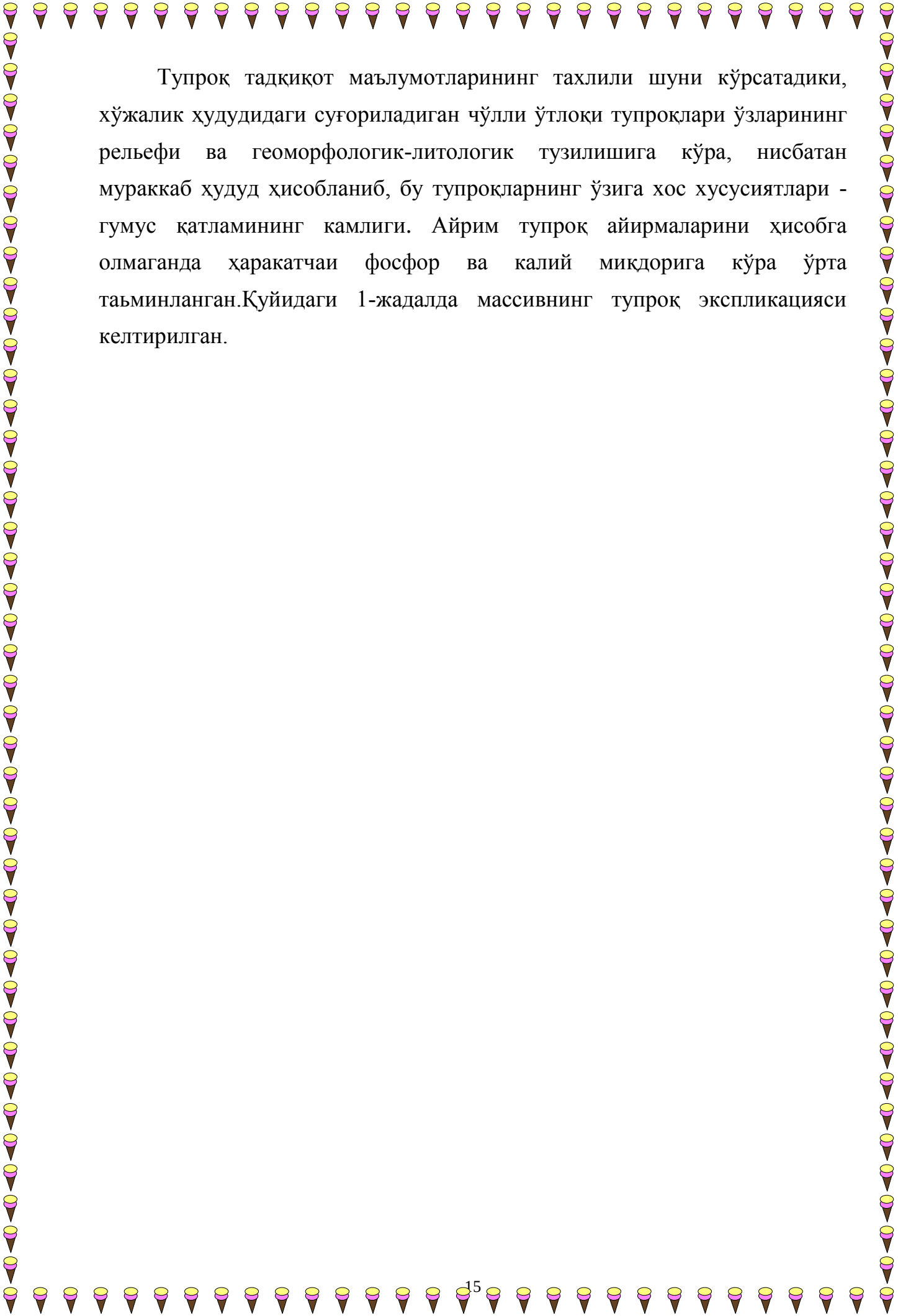
асосан автоморф, ярим гидроморф тупроқлар кенг тарқалган. Суғориладиган ўтлоқи, тақирсимон ўтлоқи ва ўтлоқи чўлли тупроқлардан иборат бўлиб, бу тупроқлар тарқалган ҳудудлар учун ўзига хос хусусиятлар - шамол эрозияси ҳамда шўрланиш жараёнларига мойиллиги, чиринди (гумус) ва бошқа озуқа моддаларининг камлиги, уларнинг ҳаракатчан шакллари билан кам таъминланганлиги, грунт сувларининг сатҳи нисбатан яқинроқ, кучли минераллашган, тупроқлари асосан ўртача ва енгил кумоқли механик таркибдан иборат.

Хўжалик суғориладиган ўтлоқи тупроқлари енгил механик таркибдан иборат, физик лой фракциялари ($<0,01$ мм) миқдори кенг ораликда - 22,1-25,4% кўрсаткичларда кузатилади. Айрим ҳолларда ўртача ва оғир механик таркиблар ҳам учрайди. Тупроқларнинг мелиоратив ҳолати уларнинг ер ости сувлари ва минераллашганлик даражаси билан алоқадордир.

Тупроқнинг устки ҳайдалма қатламидаги гумус миқдори ўртача 0,82-1,00% ни, ҳаракатчан фосфор ўртача - 12,5-15,8 ва алмашинувчи калий - 127-219 мг/кг ни ташкил этади. Мазкур чўлли ўтлоқи аллювиал тупроқлари гумус билан кам, ҳаракатчан фосфор миқдорига кўра кам ва ўрта, алмашинувчи калий кўрсаткичларига кўра эса кам, баъзан ўртача таъминланган тупроқлар гуруҳини ташкил этади.

Сувли сўрим натижаларига кўра ўтлоқи тупроқлари кам шўрланган, ўрта шўрланган ва кучли шўрланган айирмалардан иборат. Кам шўрланган ўрта шўрланган суғориладиган ўтлоқи тупроқларда сувда осон эрувчи тузларнинг умумий миқдори кам шўрланган 0,256-0,264%, ўртача 0,576-0,766%; кучли шўрланган тупроқларда - 1,560-1,630% ни ташкил этади. Шўрланиш химизмига кўра хлорид-сулфатли шўрланиш типларидаи иборат

Суғориладиган ўтлоқи тупроқлари ўрта кумоқли ва енгил кумоқли механик таркибдан иборат, физик лой фракцияларининг миқдори 27,4-43,5% ни, ҳайдалма қатламдаги гумус ўртача 0,61-0,88% ни ташкил этиб, кам таъминланган, ҳаракатчан фосфор ўртача 10,0-15,8%, алмашинувчи калий - 118-205 мг/кг ни ташкил этгани ҳолда кам ва ўртача таъминланган тупроқлар қаторига кириди. Хўжаликни суғориладиган ўтлоқи тупроқлари асосан кам, ўрта ва кучли даражада шўрланган.

A decorative border consisting of a repeating pattern of small ice cream cones with yellow and pink scoops and brown cones, arranged in a rectangular frame around the text.

Тупроқ тадқиқот маълумотларининг тахлили шуни кўрсатадики, хўжалик ҳудудидаги суғориладиган чўлли ўтлоқи тупроқлари ўзларининг рельефи ва геоморфологик-литологик тузилишига кўра, нисбатан мураккаб ҳудуд ҳисобланиб, бу тупроқларнинг ўзига хос хусусиятлари - гумус қатламининг камлиги. Айрим тупроқ айирмаларини ҳисобга олмаганда ҳаракатчаи фосфор ва калий миқдорига кўра ўрта таъминланган. Қуйидаги 1-жадалда массивнинг тупроқ экспликацияси келтирилган.

Қорақўл тумани “Зиёрат” массиви тупроқ экспликацияси

Тупроқ айирмаларининг т.р	Ўзлаштириш даври ва маданийлаштириш даври	Механик таркиби		Чиринди қатлам қалинлиги, см	Шўрланиш даражаси	Рельефи	Бонитет балли
		0-30 см	30-100 см				
1	2	3	4	5	6	7	8
Аллювиал ётқизиклардан ташкил топган. Зарафшон дарёси дельтасининг текислиги. Қадимги аллювиал ётқизиклар. Суғориладиган ўтлоқ аллювиал тупроқлар							
1	Қадимдан суғориладиган, ўрта маданийлашган	Ўрта кумоқли	Оғир ва ўрта кумоқлар	60-80	Кам шўрланган	Текислик	46
2	Қадимдан суғориладиган, кам маданийлашган	кумлоқ	Ўрта ва енгил кумоқ	50-60	Ўртача шўрланган	Текислик	51
3	Қадимдан суғориладиган, ўрта маданийлашган	Ўрта кумоқли	Оғир ва ўрта кумоқ	60-70	Кам шўрланган	Текислик	38
4	Қадимдан суғориладиган, кам маданийлашган	Ўрта кумоқли, кам тошли	ўрта кумоқ оғир кумоқ	40-60	Ўртача шўрланган	Текислик	60
5	Қадимдан суғориладиган, кам маданийлашган	Ўрта кумоқли	ўрта кумоқлар	30-40	Ўртача шўрланган	Текислик	42
6	Ноқулай ерлар	Қабристон, тепаликлар, жарликлар					

I.3. Массив ҳудуди бўйича ердан фойдаланишнинг ҳолати (ер экспликацияси)

2012 йил 1 январь ҳолатига нисбатан “Зиёрат” массивига 2193 га ер майдони фойдаланиш учун бириктирилган. Массив ер фондининг ер турлари бўйича тақсимланиши тўғрисидаги маълумотлар қуйидаги 2-жадвалда келтирилган.

2-жадвал

Массивнинг ер фонди

№	Ер турлари	Умумий майдони га	Умумий майдонга нисбатан, % ҳисобида	Қишлоқ хўжалик ерларига нисбатан, %
1	Ҳайдалма ерлар: Шу жумладан: суғориладиган	939	42.8	61.09
2	Кўп йиллик дарахтзорлар, жами: Шу жумладан, боғлар узумзор тутзорлар	75,0 10 4 61	3,4	4.8 0.6 0.2 4
3	Ўтлоқ ва яйловлар	523	23.8	34.02
	Жами қишлоқ хўжалик ер турлари	1537	70	100
4	Томорқа ерлари	132	6	
5	Теракзор	6.6	0,3	
6	Ихота дарахтлари ва теракзор	1	0,04	
7	Қурилишлар, кўчалар, майдонлар	26	1.4	
8	Ариқ, каналлар ва зовурлар	103	4.8	
8	Йўллар	42	1,9	
10	Қишлоқ хўжалигида фойдаланилмайдиган бошқа ерлар	345	15.7	
	Хўжаликка бириктирилган ерлар, жами	2193	100	

“Зиёрат” массивида бегона ердан фойдаланувчилар рўйхати

№	Ўзга ердан фойдаланувчилар номи	Майдони, га
1	Магистрал автомобил йўли	8,0
2	Электр тармоқлари	0,73
	Жами	8,73

2-жадвал маълумотларидан кўринадикки, массив умумий майдонининг 61.09 % ини, яъни 939 га майдонни ҳайдалма ерлар ташкил қилади. Дарахтзорлар майдони 75 га, бу эса умумий майдоннинг 4.8 % ини ташкил этади. Бунда боғзорлар майдони 10 га, узумзорлар майдони 4 га, тутзорлар майдони 61 га ни ташкил этади. Жами қишлоқ хўжалик ерлари 1537 гектар бўлиб, умумий ер майдонининг 70 % ини ташкил қилади. Томорқа ерлари майдони 132 га бўлиб, бу умумий ер майдонининг 6 % ини ташкил этади.

3-жадвалда массив ҳудудидаги ўзга ердан фойдаланувчилар рўйхати берилган бўлиб, уларнинг умумий сони 2 тани ташкил этади. Массив ҳудудидаги ўзга ердан фойдаланувчилар ерларининг умумий майдони эса, 8,73 гектарни ташкил этади.

Массив ҳудудида фермер хўжаликлари ташкил этилиши натижасида майдонлар фермер хўжаликларига тақсимлаб берилди. Фермер хўжаликларига бириктирилган ер майдонлари ва ер турлари ҳақидаги 2011 йил 1 январ ҳолатига бўлган маълумот қуйидаги 5-жадвалда келтирилган.

Фермер хўжаликларининг ер турлари бўйича майдонлари

	Фермер хўжаликлари номи	Ишлаб чиқариш йўналиши	Умумий ер майдони	Хайдалма ерлар	Боғзор(узумзор)	Тутзор	Теракзор	яйловлар	ихота	Ариқлар, зовурлар	Йўллар	қурилишлар	Бошқа ерлар
1	Зокир Бекбой	Пахта-ғалла	212.9	208.10		6	0.8			0,91	0,04	0,03	
2	Хотомбой ота Нуроний	Пахта-ғалла	67.1	61,07		6	0.45			0,45			
3	Эргаш ота Наистоний	Пахта-ғалла	135.1	128.6		7.2	0.42			1,13	0,19		
4	Рўзиев Элёр	Пахта-ғалла	100	93.52		5				0,99	0,05		0,47
5	Оқ қалъа РТР	Пахта-ғалла	67,4	61.54		4,18	0.78			1,4	0,09	0,12	
6	Тошпўлот Бобоқул	Пахта-ғалла боғ	84.8	70.92	4	6				1,71		0,16	0,51
7	Алишер Шукур	Пахта-ғалла боғ	72.3	63.94	0,91	5	0,52		0,37	2,55	0,34		0,12
8	Мехмон Полвон	Пахта-ғалла	93.6	85.42		6			0,33	0,76	0,21		0,96
9	Замин	Пахта-ғалла Боғдорчилик	67.1	57.95	5,95	4.43	1.0			0,25	0,05		
10	Ўрин Жамшид	Пах-ғалла-боғ	38.7	30,3	1,92	3.91	0	0	0,30	3,34	0,3	0,13	0,4
11	Омад	Чорвачилик						523					
			2193	939	10	61,0	6.6	523	1.0	103	42	26	345.4

4-жадвал маълумотларидан кўринадик, фермер хўжаликлари асосан, пахта-ғаллачилик ва боғдорчиликка ихтисослашган бўлиб, уларнинг умумий сони 11 тани, шу жумладан пахта-ғаллачилик йўналишига ихтисослашган фермер хўжаликлари сони 6 тани, пахта- ғалла-боғ йўналишида 4 та, чорвачилик йўналишида 1 та, боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари 6 та ни ташкил этади. Жами фермер хўжаликларига бириктириб берилган ерлар майдони 2193 гектарни ташкил қилмоқда. Фермер хўжаликларига бириктириб берилган жами хайдалма ерлар майдони 939 гектарни, жами қишлоқ хўжалик ер турлари эса, 1537 гектарни ташкил этади. Шу жумладан кўп йиллик дарахтзорларнинг умумий майдони 75 гектарни, бундан 10 гектарни боғзорлар, 4 гектарни узумзорлар, 6.6 га ни теракзорлар, 61 гектарни эса, тутзорлар майдони ташкил этади.

1.4. Ирригация ва мелиорация тармоқлари тавсифи

Суғориладиган минтақаларда ирригация ва мелиорация шаҳобчалари туғрисидаги тўла маълумотларга эга бўлиш муҳим аҳамиятга эга. Зарафшон массивнинг далалари суғориш тармоқлари билан яхши таъминланган.

Асосий суғориш тармоғи Аму –Қорақўл машини канали ҳисобланади. Суғориш тармоқлари ва зовурлар 103 га ни ташкил этади. Массивдаги суғориш тармоқларининг асосий камчилиги шундан иборатки, бу ариқлар ердан қазилган, инженерлик тармоқлари билан кам таъминланган. Каналларнинг ерда қазилганлиги вегетация даврида ортиқча, кўп миқдорда сув исроф бўлишига олиб келади. Массив ҳудудида бетон ариқлар ҳам жойлаштирилган бўлиб бу йиллар ўтиши билан таъмирланмаган шу сабабли суғориш тармоқларининг ўртача фойдали иш коэффициенти 0,76 – 0,81 ни ташкил қилади. Умумий тақсимланган сувнинг 15 – 20 % ер остига сингади. Хўжаликнинг баъзи участкаларида мавжуд бўлган майда-майда суғориш тармоқларининг мавжудлиги, далалар сатҳининг кичиклиги, далалар тузилишининг нотўғрилиги сувнинг кўп миқдорда сарф бўлишига сабаб

бўлмоқда. Ер ости сувларини йиғгич – мелиоратив тармоқлар, яъни зовурлардир. Уларнинг умумий узунлиги 44,79 км.ни ташкил этади.

I.5. Аҳоли яшаш жойлари тавсифи

Массив худудида жойлашган аҳоли пунктларида яшайдиган аҳолининг умумий сони 6390 одамни ташкил қилади. Аҳоли асосан Зиёрат қишлоғида истиқомат қилади. Ўз навбатида мазкур қишлоқ массив учун марказий қишлоқ вазифасини ҳам бажаради. Бу қишлоқ бошқа массив қишлоқлари билан яхши йўл алоқасига эга. Шунингдек, мазкур қишлоқ туман маркази ёнида жойлашган бўлиб, аҳоли учун кўплаб қулайликларга эга. Қишлоқлардаги аҳоли сони ҳамда қишлоқларнинг ободонлаштирилганлик даражаси куйидаги 5-жадвалда келтирилган.

5- жадвал

Массивдаги аҳоли яшаш жойлари тавсифи

Қиш- лоқ номи	Оила- лар сони	Аҳоли сони		Маданий маиший бино ва иншоотлар	Ободон- лашти- рилган- лиги	томор- қа ер май- дони, га	Бажаради- ган вазифаси
		ҳам- маси	меҳ-натга яроқли				
Зиёрат	778	3890	1760	ҚФЙ, мактаб, боғча, мага-зин, ҚВП, АЁҚШ, қиш-лоқ гузари, сартарошхона	газлаш-тирилган, электрлаштирилган, ичим-лик суви билан таъмин-ланган	80	Марказий қишлоқ
Маллаишайх	500	2500	1240	ҚФЙ, мактаб, боғча, магазин, ҚВП, АЁҚШ, қишлоқ	газлаш-тирилган, электрлаштирилган, ичимлик суви билан	52	Ёрдамчи қишлоқ

				гузари, сартарош хона	таъмин- ланган		
Жами	1278	6390	3000				

I.6. Дехқончилик тавсифи

Массивда фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликларининг ишлаб чиқариш фаолиятининг 2011 йил маълумотлари бўйича тахлили шуни кўрсатадики, асосий деҳқончилик тармоғи пахтачилик ва ғаллачилик ҳисоблангани ҳолда, боғдорчилик, пиллачилик ва сутчилик ҳам мавжуд бўлиб бу тармоқлар ҳам ривожланмоқда. Фермер хўжаликларида етиштириладиган кишлок хўжалик экинлари таркиби тавсифи 6-жадвалда келтирилган.

6- жадвал

Фермер хўжаликларида кишлок хўжалик экинлари таркиби

т/р	Экинлар тури	Экин майдонлар и, га	Шу жумладан, % ҳисобида	Ҳосилдор лиги ц/га	Ялпи маҳсулот
1.	Пахта	515	33.60	29	149.35
2.	Бугдой Дон Сомон	314	20.4	36 30	1130.4 942
3.	Беда Биринчи йили Кейинги йиллар	45 22 23	3 1 1.6	40 100	
4	Арпа: Дони самони	15	0.9	30 25	45 37.5
5	Сабзавот	12	0.78	140	168
6	Полиз	11	0.71	210	231
7	Маккажўхори дони	24	1.5	50	120
8	Картошка	13	0,84	100	1300
9	Боғлар	10	0.6	40	40
10	Узумзорлар	4	0.2	45	18
11	Яйловлар	523	34.1	5	261.5
	Жами	1533.0	100.0		

Юқоридаги жадвалдан кўриниб турибдики, ҳайдалма ерларда пахта экини билан банд майдон 515 га бўлиб, умумий экин майдонларининг 33.6

%ини ташкил қилади. Дон майдонлари эса, умумий экин майдонларининг 314 гектарини ёки 20.4 % ини ташкил этади. Ем-хашак экинлари экилган майдон умумий экин майдонининг 3,86 % ини, яъни 76 гектарини ташкил этади.

Маълумки, мавжуд фермер хўжаликларининг 1 таси чорвачиликка ихтисослаштирилган бўлиб, массивда чорва моллари ҳам парвариш қилинади. Массив ҳудудидаги чорвачилик тавсифи қуйидаги 7-жадвалда келтирилган.

7-жадвал

Чорва моллари таркиби ва бош сони

Т.р	Чорва моллари турлари ва гуруҳлари	Бош сони	Умумий бош сонига нисбатан % ҳисобида
1	Қора моллари,	329	100
	шу жумладан: - сигирлар	145	44
	- буқалар	10	3
	- ғунажжинлар	70	21.2
	- бузоқлар	104	31.8

Умумий қора моллар сони 329 бошни ташкил этади.

Ишлаб чиқаришни таҳлил қилишда экин майдонларининг миқдори билан бирга етиштирилган маҳсулотнинг миқдори, ҳосилдорлик кўрсаткичлари ҳам муҳим аҳамиятга эга. Қуйидаги 8-жадвалда деҳқончилик маҳсулотларини етиштириш бўйича маълумотлар келтирилган.

8- жадвал

Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари

Т/р	Экинлар тури	Майдони, га	Ҳосилдор-лиги, ц	Ялпи маҳсулот ҳажми, т
1.	Пахта	515	29	14935
2.	Буғдой: дони	314	36	11304
	сомони		30	942
3	Сабзавот	12	140	1680
4	Картошка	13	100	1300

5	Ем-хашак экинлари: маккажўхори: дони пояси беда	24 13 45	50 200 76	1200 2600 3420
Жами		939		

Фермер хўжаликларида 2012 йил 1 январгача 3000 та меҳнатга қобилиятли киши мавжуд бўлган. Шундан 1756 киши тўғридан-тўғри фермер хўжаликларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришида қатнашган. 1804 киши эса бошқа ишлар билан банд бўлган. Массивда жами қишлоқ хўжалиги ерлари майдони 1537 гектарни, шундан хайдалма ер майдони 939 гектарни ташкил этади ёки ҳар бир меҳнатга қобилиятли одамга ўртача 0.51 га фойдаланиладиган қишлоқ хўжалиги ер майдони, 0,31 га хайдалма ер майдони тўғри келади.

Массивда фермер хўжаликларига бириктирилган боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари ҳам мавжуд бўлиб, боғдорчилик майдонлари ва бошқа қишлоқ хўжалик ерларидан олинаётган маҳсулотлар миқдори 9-жадвалда келтирилган.

9- жадвал

Қишлоқ хўжалик ер турлари таркиби, ҳосилдорлиги ва ялпи маҳсулоти

Т/р	Қишлоқ хўжалик ер турлари	Майдони, га	Ҳосилдорлиги, ц/га	Ялпи маҳсулот, т
1.	боғ	10	40	400
2.	узумзор	4.0	45	180
3.	тутзор	61	50	30.5

I.7. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг асосий иқтисодий кўрсаткичлари

Массивнинг ишлаб чиқариш фаолиятини баҳолаш учун асосан иқтисодий самарадорлик кўрсаткичларини таҳлил қилиш лозим.

10-жадвал

Сотиладиган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари қиймати

т/р	Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари номи	Миқдори, тонна	Ўлчов бирлиги	Умумий баҳоси,	Сотиладиган маҳсулотлар
-----	----------------------------------	----------------	---------------	----------------	-------------------------

			баҳоси, мингсўм	минг сўм	қиймати, минг сўм
1	2	3	4	5	6
1	Пахта	1260	500	630000	630000
2	Буғдой: дони сомони	1160.4 895	170 28	197268 25060	197268 -
3	маккажўхори: дони пояси	120 406	200 75	24000 30450	24000 -
4	Беда	266	100	26600	-
5	Мева	68	200	136000	136000
6	Узум	45	200	900	900
7	Сабзавот	147	350	73500	73500
8	Картошка	94	900	84600	84600
9	Сут	174	1000	174000	174000
10	Гўшт	13.16	11000	144760	144760
11	Пилла	3.521	2700	9506.7	9506.7
12	Чорвачилик	0.77	3000	2310	2310
	Жами				1596874.7

11- жадвал

Массивнинг асосий иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари

т/р	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Микдори
1.	Ялпи маҳсулот қиймати Шу жумладан: Дехқончилик Чорвачилик	Минг сўм Минг сўм Минг сўм	1656906.7 1596874.7 330576.0
2.	Ишлаб чиқариш харажатлари Соф даромад Рентабеллик	Минг сўм Минг сўм %	1019373,7 304488,3 30.1

11-жадвалдаги маълумотлардан кўриниб турибдики, хўжаликда рентабеллик даражаси 30.1 % ташкил этади.

2011йил якунлари бўйича фермер хўжаликларида етиштирилган маҳсулотнинг умумий қиймати 1656906.7 минг сўмни, ишлаб чиқариш харажатлари 1019373,7 минг сўмни, соф даромад 304488,3минг сўмни ва самарадорлик кўрсаткичи 20,5 % ни ташкил этган.

II боб. Фермер хўжаликлари ер участкаларининг ўлчамини мақбуллаштириш лойиҳаси

II.1. Фермер хўжаликлари ишлаб чиқариш йўналишлари бўйича сони ва ер майдони ўлчамини аниқлаш

Қишлоқ хўжалигида иқтисодий механизмларни такомиллаштириш Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисида" 2003 йил 24 мартдаги ПФ-3226 сон фармонининг бажарилиши юзасидан ҳамда ижара муносабатларини кенг ривожлантириш асосида қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш ва иқтисодий муносабатларни жадаллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 2003 йил 30 октябрда №476-сонли "2004-2006 йилларда фермер хўжаликларини ривожлантириш концепциясини амалга ошириш чора тадбирлари тўғрисида"ги қарорини қабул қилди. Қарорда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчиларнинг асосий шакли сифатида фермер хўжаликларини ташкил қилиш ва уларнинг фаолияти учун қулай шарт-шароитлар яратиш, шунингдек қишлоқда бозор инфратузилмасини комплекс ривожлантириш кераклиги белгилаб берилган.

2008 йил 5 октябрдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг П-3077 сонли фармойишида фаолият юритаётган фермер хўжаликларининг ер майдонларини йуқламадан (инвентаризациядан) аниқ ўтказиш, ер майдонларидан оқилона фойдаланишини таҳлил қилиш ва фермер хўжаликларининг молиявий ҳолатини танқидий таҳлил қилиш натижасида фермер хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш вазифаси қўйилди. Бу ишларни амалга оширишда фермер хўжаликларининг иш юритишни ташкил этилганлиги, техника ва техник воситалар билан таъминланганлигига алоҳида эътибор қаратилиши кўрсатиб ўтилди.

Яқинда матбуотда 2011 йил 18 апрелдаги Президентимиз Ислом Каримовнинг "Фермер хўжаликларини қайта ташкил этиш ва уларнинг ер майдонларини оптималлаштиришда қонунчиликка риоя этиш чора-

тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-3709-сонли Фармони эълон қилинди. Ушбу ҳужжатни диққат билан ўқиб чиқиб, унинг ҳар бир бандини чуқур таҳлил қилсак, мамлакатимизда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг ҳозирги ривожланиш даврида аграр секторнинг асосий таянчи ҳисобланадиган фермер хўжаликларининг жамиятдаги ўрни ва роли ҳамда уларнинг манфаатларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш асослари кўрсатиб ўтилганлигига гувоҳи бўламиз.

Мазкур фармонни давлатимиз раҳбарининг Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябрда бўлиб ўтган қўшма мажлисидаги "Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси" мавзuidaги маърузасида қайд этилган "ҳар бир тадбиркор аввало шуни аниқ-равшан билиб олиши керакки, давлат хусусий мулкдор ҳуқуқларининг ҳимоячиси дир" деган ғоянинг амалдаги ифодаси, деб ҳам баҳолаш мумкин.

Маълумки, амалдаги қонунчиликка, хусусан, Ер кодексининг 53-моддасига кўра фермер хўжалиги ўзига ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи, юридик шахс ҳуқуқига эга мустақил хўжалик юритувчи субъект ҳисобланади. "Фермер хўжалиги тўғрисида"ги қонунга биноан эса фермер хўжаликларининг қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ва захира ерларда ташкил этилиши белгиланган бўлиб, улар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг асосий субъектлари саналади.

Бунда деҳқончилик маҳсулоти етиштиришга ихтисослаштирилган фермер хўжаликларига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами пахтачилик ва ғаллачилик учун камида 30 гектарни, боғдорчилик, узумчилик, сабзавотчилик ва бошқа экинларни етиштириш учун камида 5 гектарни ташкил этса, чорвачилик маҳсулоти етиштиришга ихтисослаштирилган фермер хўжалиги камида 30 шартли бош чорва моли бўлган тақдирда ташкил этилади. Унга ижарага бериладиган ер

участкаларининг энг кам ўлчами бир шартли бош чорва молга ҳисоблаганда суғориладиган ерларда камида 0,3-0,45 гектарни, суғорилмайдиган (лалмикор) ерларда эса камида 2 гектар миқдорида белгиланган.

Фармонда Ўзбекистон Республикасининг Ер кодексига ва "Фермер хўжаликлари тўғрисида"ги Қонунига мувофиқ ҳамда фермер хўжаликларини қайта ташкил этиш ва уларнинг ер майдонларини оптималлаштиришда қонунчиликка сўзсиз риоя этилишини таъминлаш мақсадида амалга ошириш зарур бўлган бир қатор аниқ вазифалар белгилаб берилган бўлиб, уларнинг бажарилиши, шубҳасиз фермер хўжаликлари манфаатларининг қонуний ҳимоясини кучайтириб, уларнинг янада эркин фаолият юритиши имкониятини яратади.

Қайд этилганидек, фермер хўжаликлари давлат мулки бўлган ер майдонларини ижара шартномасини тузиш йўли билан узоқ муддатли ижарага бериш асосида, фермер томонидан шартномада назарда тутилган тегишли мажбуриятлар қабул қилинган ҳолда ташкил этилади. Демак фермер хўжалиги давлат мулки ҳисобланадиган ер майдонини шартнома асосида узоқ муддатга ижарага олишдан ташқари, ана шу шартномада кўзда тутилган бир қатор мажбуриятлар, жумладан тайёрловчилар билан тузиладиган контрактация шартномалари асосида давлат эҳтиёжлари учун маҳсулот етиштириш-топшириш, ер майдонидан тўғри, оқилона ва мақсадли фойдаланиш, унинг ҳосилдорлигини пасайтирмаслик учун зарур чораларни узлуксиз кўриш каби мажбуриятларни ҳам олиши шарт. Шунингдек, фермер хўжаликларини қайта ташкил этиш ва уларнинг ер майдонларини оптималлаштиришга доир барча масалалар маҳаллий ҳокимият органлари ёки бошқа ваколатли органлар томонидан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибга мувофиқ равишда тақдим этиладиган даъволар асосида суд орқали ҳал қилиниши кўрсатилган. Эндиликда фаолият юритаётган фермер хўжаликларни қайта ташкил этиш ва оптималлаштириш маҳаллий ҳокимият ёки ваколатли органларнинг даъволари асосида суд орқали амалга оширилади.

Фармоннинг кейинги бандида фермер хўжаликларини қайта ташкил этиш ва оптималлаштириш юзасидан даъво қилиш бўйича асослар кўрсатилган. Унда айтилишича, фермер хўжаликларини қайта ташкил этиш ва уларнинг ер майдонларини оптималлаштиришга доир даъво аризаларини кўзғатиш ва уларни судга ошириш учун фермер томонидан ўз зиммасига олинган шартнома мажбуриятларининг бажарилишини чуқур таҳлил этишда бир неча ҳолатларнинг аниқланиши асос бўлади. Масалан, фермер ер майдонларини ижарага олиш шартномаси шартларини қўпол равишда бузган, яъни энг аввало, фермер хўжалигига ижарага берилган қишлоқ хўжалик экин майдонларидан мақсадга мувофиқ фойдаланмаган ёки фермер хўжаликларини шакллантириш чоғида белгиланган фермер хўжаликлари ихтисослашувини бузган бўлиши мумкин. Бундан ташқари фармонда контрактация шартномасида назарда тутилмаган қишлоқ хўжалик экинларини экиш, ижарага берилган қишлоқ хўжалик экинзорларидан нораціонал фойдаланиш, мунтазам (уч йил мобайнида) норматив кадастр баҳосидан паст ҳосил олиш, фермер хўжаликлари билан тайёрлов ташкилотлари ўртасида, аввало, давлат эҳтиёжлари учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари харид қилиш бўйича тузилган контрактация шартномаларининг шартларини мунтазам (уч йил мобайнида) бажармаслик, хўжалик фаолиятини самарасиз ва паст рентабелли юритиш, фермер хўжалигини банкрот деб эълон қилиш, жумладан, моддий-техник ресурслар, ишлар ва хизматларни етказиб берувчилар билан ҳисоб-китобларни мунтазам равишда амалга оширмаслик даъво аризаларини кўзғатиш ва уларни судга ошириш учун сабаб бўлиши кўрсатиб ўтилган.

Ана шу ҳолатларда маҳаллий ҳокимият ёки бошқа ваколатли орган фермер хўжалигини қайта ташкил этиш ёки оптималлаштириш бўйича судга даъво киритиш ҳуқуқига эга бўлиб, бошқа ҳолатлар бўйича уларга бундай ҳуқуқ берилмаган. Албатта, ушбу фармонни амалда қўллаш бўйича ваколатли идоралар тегишли низом, йўриқнома ва бошқа ҳужжатларни қабул қилишади. Шундай бўлса-да, ҳозирдан айтиш мумкинки, мазкур фармон

фермер хўжаликларининг қонуний ҳуқуқларини суд йўли билан ҳимоя қилишда ва тузилган шартномалар ижросини таъминлаш ҳамда ажратилган ер майдонидан тўғри ва оқилона фойдаланиш учун фермер хўжаликлари масъулиятини оширишда жуда катта аҳамиятга эга бўлган муҳим ҳужжат ҳисобланади.

Фармонга мувофиқ фермер хўжаликларини қайта ташкил этиш ва оптималлаштиришни маҳаллий ҳокимият органларидан судларга олиб берилди. Сабаби шу пайтгача бу жараёнлар маҳаллий ижро ҳокимият органларининг қарорлари асосида ҳал этилаётган эди. Эндиликда эса бу тартиб бекор қилиниб, маҳаллий ёки бошқа ваколатли органларнинг қонун ҳужжатларига мувофиқ тақдим этадиган даъволари суд орқали ҳал этилади.

Масалан, энди туман ҳокимлиги фермер хўжаликларини қайта ташкил этиш ёки оптималлаштириш учун бу ҳақда тўғридан-тўғри қарор чиқармасдан, бунга боғлиқ тегишли далилларни тўплаб, уларни илова қилиб, Ўзбекистон Республикасининг Хўжалик-процессуал кодекси талаблари асосида расмийлаштириладиган даъво аризаси билан вилоят хўжалик судига мурожаат қилади. Мазкур судда эса ушбу низо юқорида кўрсатилган кодекс талаблари асосида суд мажлисида ҳар томонлама кўриб чиқилиб, у бўйича суд қарори қабул қилинади. Табиийки, бундай ҳолда суд қароридан норози тарафнинг белгиланган тартибда апелляция ёки кассация шикояти қилиш ҳуқуқи сақланиб қолади ва шу туфайли ушбу масала одил судлов йўли билан ўзининг адолатли ечимини топади.

Шунинг учун ҳам Юртбошимизнинг ушбу фармони фермерлар ва бошқа ер эгаларининг манфаатларини суд йўли билан ҳимоя қилишда муҳим аҳамиятга эга ҳужжат ҳисобланади. Қолаверса, бу тартиб ҳуқуқий демократик жамият қураётган давлатимизнинг халқаро андозалардан келиб чиқиб, бу соҳада ҳам мустаҳкам адолат ўрнатиш сари ташлаган яна бир дадил қадами бўлди.

Ушбу фармоннинг амалда жорий этилиши мамлакатимизда фермер хўжаликларининг янада ривожланиши ва мустаҳкамланиши ҳамда улар

томонидан шартномада назарда тутилган тегишли мажбуриятлар тўлиқ бажарилишини таъминлаш борасидаги масъулиятни кескин оширилишига ёрдам беради. Бу эса бугунги кунда — қишлоқ ҳаётида тобора ҳал қилувчи кучга айланиб бораётган фермерлик ҳаракатининг янада чуқурлашуви, унинг бундан кенгроқ қулоч ёйишига ҳам хизмат қилади.

Демак, юқорида таъкидлаб ўтилган Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг 2011-йил 18-апрелдаги "Фермер хўжаликларини қайта ташкил этиш ва уларнинг ер майдонларини оптималлаштиришда қонунчиликка риоя этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-3709-сонли Фармонида кўра, фермер ер майдонларини ижарага олиш шартномаси шартларини қўпол равишда бузганлик, яъни энг аввало, фермер хўжалигига ижарага берилган қишлоқ хўжалик экин майдонларидан мақсадга мувофиқ фойдаланмаган ёки фермер хўжаликларини шакллантириш чоғида белгиланган фермер хўжаликлари ихтисослашувини бузганлик, бундан ташқари контрактация шартномасида назарда тутилмаган қишлоқ хўжалик экинларини экиш, ижарага берилган қишлоқ хўжалик экинзорларидан нораціонал фойдаланиш, мунтазам (уч йил мобайнида) норматив кадастр баҳосидан паст ҳосил олиш, фермер хўжаликлари билан тайёрлов ташкилотлари ўртасида, аввало, давлат эҳтиёжлари учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари харид қилиш бўйича тузилган контрактация шартномаларининг шартларини мунтазам (уч йил мобайнида) бажармаслик, хўжалик фаолиятини самарасиз ва паст рентабелли юритиш, фермер хўжалигини банкрот деб эълон қилиш, жумладан, моддий-техник ресурслар, ишлар ва хизматларни етказиб берувчилар билан ҳисоб-китобларни мунтазам равишда амалга оширмаслик ҳолатлари мазку фермер хўжаликларини қайта ташкил этиш ва уларнинг ер майдонларини оптималлаштириш заруриятини келтириб чиқаради. Фермер хўжаликларининг ер эгаликларини ва ердан фойдаланишларини тартибга солиш, такомиллаштириш ёки оптималлаштириш - бу ердан фойдаланишни ва уни муҳофаза қилишни яхшилаш, ишлаб чиқаришнинг самарадорлигини ошириш учун шароит

яратиш мақсадида уларнинг майдонларига, жойлашишига, чегараларига мақсадли ўзгаришлар киритиш бўйича ер тузиш ҳаракатларидир. Ер эгаликлари ва ердан фойдаланишлар камчиликлари - бу уларнинг ер майдонлари ва ер турлари таркибининг хўжалик ихтисоси талабларига жавоб бермаслиги, ер майдони ва унинг чегараларининг жойлашишидаги ердан ва сувдан фойдаланишга, хўжалик иқтисодига ва ишлаб чиқаришни ривожлантиришга салбий таъсир қиладиган ноқулайликлар тушунилади.

Фермер хўжаликларини лойиҳалашдан олдин массив ҳудудида мавжуд фермер хўжаликларининг ишлаб чиқариш йўналишлари ва бириктирилган майдонларини ўрганиб чиқамиз.

12-жадвал

Фермер хўжаликларининг ер турлари бўйича майдонлари

	Фермер хўжаликлари номи	Ишлаб чиқариш йўналиши	Умумий майдони	Қишлоқ хўжалик ерлари				Яйлов
				Ҳайдалма ер	боғлар	тутзор	терақ	
1	Зокир Бекбой	Пахта-ғалла	212.9	208.10		6	0.8	
2	Хотомбой ота Нуроний	Пахта-ғалла	67.1	61.07		6	0.45	
3	Эргаш ота Наистоний	Пахта-ғалла	135.1	128.6		7.2	0.42	
4	Рўзиев Элёр	Пахта-ғалла	100	93.52		5		
5	Оқ қалъа РТР	Пахта-ғалла	67,4	61.54		4,18	0.78	
6	Тошпўлот Бобокул	Пахта-ғалла боғ	84.8	70.92	4	6		
7	Алишер Шукур	Пахта-ғалла боғ	72.3	63.94	0,91	5	0,52	
8	Мехмон Полвон	Пахта-ғалла	93.6	85.42		6		
9	Замин	Пахта-ғалла Боғдорчилик	67.1	57.95	5,95	4.43	1.0	
10	Ўрин Жамшид	Пах-ғалла-боғ	38.7	30,3	1,92	3.91	0	0
11	Омад	Чорвачилик						523
	Жами		2193	939	10	61,0	6.6	523

Массивда мавжуд фермер хўжаликларига бириктирилган ер майдони 2193 гектар бўлса шундан 1537 гектари қишлоқ хўжалик ерлари бўлиб бу 70 % ни ташкил қилади. Мазкур фермер хўжаликларини ўрганиш натижасида шу хулосага келдикки, мавжуд ер майдонларини фермер хўжаликларига

бириктиришнинг амалдаги ҳолати бугунги кун талабларига жавоб бермайди, яъни бунда маълум бир камчиликлар туфайли бир қанча ноқулайликларга дуч келиш мумкин. Чунончи, баъзи фермер хўжаликлари ер участкаларининг умумий ер майдони анча кам миқдорни ташкил этади. Бу эса уларнинг иқтисодий жиҳатдан ривожланишига ўз таъсирини кўрсатади. Масалан, мавжуд фермер хўжаликлари орасида энг кичик ўлчамли майдон пахта-ғаллачиликка ихтисослашган “Ўрин Жамшид” фермер хўжалигига тегишли бўлиб, у 38.7 гектарни ташкил этади. Буни бошқа пахта-ғаллачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларида кўрадиган бўлсак, “Хотамбой ота Нуроний” фермер хўжалигида бу кўрсаткич 67.1 гектарни, “Замир” фермер хўжалигида 67.1 гектарни ташкил этади. Мавжуд фермер хўжаликлари орасида майдони бўйича энг йириги “Зокир Бекбой” фермер хўжалиги бўлиб, унга бириктирилган умумий ер майдони 212.9 гектарни ташкил этади.

Майдон кичиклиги фермер хўжалиги учун бир қатор ноқулайликларни келтириб чиқаради. Масалан, техникаларнинг далаларга ишлов беришда фойдали иш коэффициенти камайади. Шунингдек, агар майдон кичик бўлса, ундан олинадиган ҳосил ва ўз навбатида, олинадиган соф даромад ҳам паст бўлади. Бу эса фермер хўжалиги учун техника ва технология сотиб олиш имконияти паст бўлишига олиб келади. Демак, бу унинг иқтисодий самарадорликка эришишига салбий таъсир кўрсатади. Шу билан бир қаторда, майдони кичик бўлган фермер хўжаликларида кредит олиш ва уни қайтариш имконияти майдони каттарок бўлган фермер хўжаликларига нисбатан камроқ бўлади.

Шунингдек, маълум фермер хўжаликлари ер майдони бошқа фермер хўжалик ерлари билан бўлинган бир неча бўлақлардан ташкил топиб қолган. Бу камчилик натижасида ер бўлақлари бир-бирларидан узоқлиги сабабли, хўжаликни бошқариш қийинлашади, транспорт харажатлари кўпаяди, ер бўлақларига бошқа хўжаликлар ерларидан ўтиб бориш учун кўп вақт сарфланади, натижада умумий харажатлар кўпаяди, хўжаликда алмашлаб экишни ташкил қилишда, ерларни сув билан таъминлашда қатор қийинчиликлар ва ноқулайликлар келиб чиқади. Булар ўз навбатида ишлаб

чиқариш самарадорлигини пасайтиради, ердан, сувдан ва меҳнат ресурсларидан фойдаланишнинг ёмонлашишига олиб келади.

Шу билан бир қаторда, массивда маълум бир фермер хўжалиги ер майдони ичида бошқа фермер хўжалиги ер майдонининг жойлашиб қолганлигини кўришимиз мумкин. Бу камчилик хўжалик ерларининг умумий майдони кенгайишига ва натижада қатнаш масофаси узайишига, оқибатда транспорт ва бошқа харажатларнинг кўпайишига олиб келади.

Биз юқорида санаб ўтилган камчиликлар сабабли, уларни бартараф этиш мақсадида массив ҳудудида фаолият курсатаётган фермер хўжаликлари ер участкалари ўлчамларини мақбуллаштириш билан боғлиқ лойиҳани ишлаб чиқдик. Натижада, фермер хўжаликларининг ер майдонлари қуйидагича ўлчамларга эга бўлди. Массив ҳудудида майдон ўлчамлари мақбуллаган фермер хўжаликларини ташкил қилиш бўйича лойиҳани ишлаб чиқиш натижасида 9 та фермер хўжаликлари лойиҳаланди. Бу фермер хўжаликларидан 7 таси пахта-ғаллачиликка, 1 таси сабзавот ,полиз ва боғдорчиликка, 1 таси чорвачиликка ихтисослашган. Мазкур фермер хўжаликларининг умумий ер майдони 2193 гектарни, ҳайдалма ерлар майдони 939 гектарни ташкил этди. Фермер хўжаликлари ер майдонларининг ўртача ўлчами 134.14 гектарни ташкил қилади.

II.2. Фермер хўжаликларини ҳудудда жойлаштириш лойиҳасини ишлаш

Массив ҳудудидаги мавжуд фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини мақбуллаштириш лойиҳаси натижасида 7 та фермер хўжаликлари лойиҳаланди ва ҳудудда жойлаштирилди. Ҳудудда жойлаштириш натижалари қуйидаги 13-жадвалда келтирилган.

13-жадвал

Фермер хўжаликларининг ҳудудда жойлашуви тавсифи

№	Шу жумладан									Жойлашув тавсифи
	Хайдал- ма ер	Боғ- зор	Терак зор	Тут- зор	ихота	Ариқлар, зовурлар	Йўл- лар	Қурилиш лар	Бошқа ерлар	
1	212.9		6	6		2,04	0,23	0,03		Шимол
2	135.1					0,45				Шимолий ғарб
3	167.1					0,99		0,05	0,47	Шимолий

4	152.2					1,40	0,09	0,12		Шимолий
5	72.3	5,91	0,52	0,5 2	0,37	2,55	0,34	0,16	0,63	шимолий
6	93.6				0,33	0,76	0,21		0,96	Шимолий
7	105.8	5,95				0,25	0,05			шимолий
8	523								523	Шимолий
	939	10	61,0	61, 0	523				523	

Массив ҳудудида жойлаштирилган фермер хўжаликларда экиладиган экин турлари ва майдонлари куйидаги 14-жадвалда келтирилади.

14-жадвал

Фермер хўжаликларида экиладиган экин турлари таркиби

№	Фермер хўжаликлари ихтисослиги	Экин майдони	шу жумладан				боғ узум	тут
			пахта	буғдой	беда	макка дони		
1	Пахта-ғаллачилик	212.9	116,66	66	7			11
2	Пахта-ғаллачилик Боғдорчилик	135.1	78,14	39	12		4	6
3	Пахта-ғаллачилик	167.1	106	48,92	13			9
4	Пахта-ғаллачилик	152.2	96,54	41				8
5	Пахта-ғаллачилик	72.3	40	26,86				3
6	Пахта-ғаллачилик	93.6	36	24	12	8		7
7	Пахта-ғаллачилик Боғдорчилик	105.8	57	37			6	8
8	Сабзавот	21.65	14.3			7.35		1
	Жами	939	515	282	44	15,35	10	61

14-жадвалга асосан фермер хўжаликларида экиладиган экин турлари майдони аниқланди. Унга кўра, экинлар экиладиган умумий экин майдони 939 гектарни ташкил этиб, бундан пахта ҳосили учун ажратилган майдон 515 гектарни, буғдой учун 282 гектарни, беда учун 44 гектарни, маккажўхори дони учун 15,35 гектарни, боғ учун 6 гектарни, узум учун 4 гектарни ва тут учун ажратилган майдон 61 гектарни ташкил қилади.

II.3. Фермер хўжаликларига ер ажратиш ҳужжатларини расмийлаштириш

Ер тузишдаги қонун ҳужжатларига асосан қайта ташкил этилаётган

кишлоқ хўжалик корхонаси ер участкалари махсус комиссия томонидан ўтказилган танлов якунлари ва уларнинг фермер хўжаликлари ер майдонларидан оқилона фойдаланишгани, техник воситалари мавжудлиги ва фермер хўжалигининг молиявий аҳволини таҳлил қилиш натижалари, фермер хўжалигида меҳнатни ташкил қилиш аҳоли ўрганиб чиқилади. Ер бериш “Ер участкаларини фермер хўжаликларига узоқ муддатли ижарага бериш тартиби тўғрисидаги Низом” га асосан қуйидаги тартибда амалга оширилади. Туман ҳокими қайта ташкил қилинаётган фермер хўжалик ерларини фермер хўжаликларига бериш бўйича қарор қабул қилади. Ҳокимнинг танлов ўтказиш бўйича қарори маҳаллий оммавий ахборот воситаларида эълон қилиниши керак. Танловда қатнашиш учун бириктирилаётган фермер хўжаликлари аризаси қабул қилинади. Бириктирилиши мўлжалланаётган фермер хўжаликлари қайси бир фермер хўжалигига кўшилиши кўрсатилган аризани комиссияга тақдим қилади. Фермер хўжаликлари кўшилиши фермер хўжалиги бошлиғининг розилиги асосида амалга оширилади. Фуқороларнинг аризалари махсус дафтарда рўйхатдан ўтказилади. Туман ҳокими аризани ер участкалари бериш масалаларини кўриб чиқиш бўйича комиссияга беради, комиссия фермер хўжалигига ер участкаси беришни кўриб чиқиб комиссия қарори протокол билан расмийлаштирилади ва туман ҳокимига тақдим қилинади. Туман ҳокими комиссия қарорини фермер хўжалигига ер участкаси бериш тўғрисида қарор чиқаради ва ушбу қарорни ҳамда танлов комиссияси иши натижаларини вилоят ҳокими бошчилик қиладиган ер участкалари бериш масалаларини кўриб чиқувчи вилоят комиссиясига тасдиқлаш учун юборади. Вилоят ҳокими бошчилик қиладиган комиссия тақдим этилган ҳужжатларни кўриб чиқади ва туман ҳокимининг фермер хўжалигини юритиш учун ер участкаси бериш тўғрисидаги қарорни тасдиқлаш (рад этиш) ҳақида қарор қабул қилади. Фермер хўжалигини юритиш учун ер участкаси бериш тўғрисида қарор қабул қилингандан сўнг ер ресурслари ва давлат кадастри хизмати томонидан беш кун муддатда ер участкасини ижарага бериш бериш

шартномаси тайёрланади. Шартнома туман ҳокими ва фермер хўжалиги бошлиғи томонидан имзоланади. Шартномага фермер хўжалиги ер участкасининг харитаси илова қилинади. Унда барча ҳолатлар тўлиқ кўрсатилади. Шартнома тузилгандан кейин беш кун муддатда ер ресурслари ва давлат кадастри хизмати вакили чегарадош ерлар вакиллари иштирокида ижарага берилган ер участкаси чегарасини кўрсатади. Ерларни кўрсатиш далолатнома билан расмийлаштирилади. Унда фермер хўжаликлари ерлари таркибига кирадиган ерлар контурлари кўрсатилади, ижарага берилаётган ер участкаси чегаралари жойнинг қайси элементлари бўйлаб ўтиши ва бошқалар тавсифланади. Далолатнома ер ресурслари бўйича ва давлат кадастри туман хизмати вакили, чегарадош ер эгаликлари ва ердан фойдаланувчилар вакиллари ҳамда фермер хўжалиги бошлиғи томонидан имзоланади. Далолатнома 2 нусхада тузилади, улардан биттаси туман ер ресурслари ва давлат кадастри хизматида, иккинчиси фермер хўжалиги бошлиғида сақланади. Ерларни ижарага беришни расмийлаштириш иш-лари тугаллангач ер тузиш йиғмажилди тайёрланади. Унда фуқоронинг фермер хўжалиги ташкил этиш тўғрисидаги аризаси, ер участкалари бериш масалаларини кўриб чиқиш бўйича туман комиссияси ёки мазкур комиссия томонидан ўтказилган танлов яқунлари тўғрисида практокол. Туман ва вилоят ҳокимининг фермер хўжалигига ер участкасини ижарага бериш шартномаси, фермер хўжалигининг ер участкаси чегараларини кўрсатиш далолатномаси. Ерни ижарага беришни расмийлаштириш бўйича ер тузиш йиғмажилди 2 нусхада тайёрланади, улардан биттаси ер ресурслари ва давлат кадастри туман хизматида, иккинчиси фермер хўжалиги бошлиғида сақланади.

**ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАСИНИ ФЕРМЕР
ХЎЖАЛИКЛАРИГА АЙЛАНТИРИШДА ЕР УЧАСТКАСИНИ УЗОҚ
МУДДАТЛИ ИЖАРАГА БЕРИШ**

Ш А Р Т Н О М А С И

**Ушбу Шартнома намунаси Вазирлар Маҳкамасининг
2002 йил 5-январ №8-сонли қарори билан тасдиқланган.**

**Қишлоқ хўжалиги корхонасини фермер хўжаликларига айлантиришда
ер участкасини узоқ муддатли ижарага бериш**

Ш А Р Т Н О М А С И

2012__йил « 25__»__ноябр____№128- сон

Кейинги ўринларда «Ижарага берувчи» деб аталадиган Бухоро вилояти Қоракўл тумани ҳокимлиги номидан ҳоким Нўъмонов М бир томондан ва туман ҳокимининг 2012 йил «15» ноябрдаги №Ф/376- сонли қарори билан ташкил этилган, кейинги ўринларда «Ижарачи» деб аталадиган Эргаш ота Наистоний фермер хўжалиги бошлиғи Ж.Эргашов иккинчи томондан ушбу Шартномани қуйидагилар тўғрисида туздилар.

I.Шартнома мавзуси

1. Ижарага берувчи Қоракўл тумани ерларидаги 358 контурдаги 12.45 гектар ер участкасини 2013 йил «1»январдан бошлаб 45 йил муддат билан узок муддатли ижарага беради. Ижарачи эса ижарага қабул қилиб олади.

Ер участкаси чегаралари ушбу Шартноманинг ажралмас қисми ҳисобланадиган илова қилинаётган фермер хўжалиги ерларининг тархида кўрсатилган.

2.Ер участкаси Боғдорчилик

(ихтисослашуви)

фермер хўжалигини юритиш учун узок муддатли ижарага берилмоқда.

3.Ер участкаси қуйидаги экин майдонларидан иборат:

суғориладиган экин майдони 11.56 гектар;

ариклар, зовурлар 0,33 гектар

қурилишлар, бинолар 0,25 гектар;

йўллар 0.31 гектар;

4.Суғориладиган ерларнинг сифат бўйича ҳолати:

сув билан таъминланганлиги 100%

суғориб келинаётган муддати янгидан;

сув сингдирувчанлиги яхши;

эрозияга учраганлик даражаси кам;

тошлоқлилик даражаси йўқ;

шўрланганлик даражаси кам шўрланган;

сизот сувларининг жойлашиш чуқурлиги 2,5-5 м;

тупроқнинг балл-бонитети 48;

5. Ер участкасини фойдаланилганлик даражаси ; яхши

6. Сервитутлар келишилган

II. Ижара ҳақини тўлаш

7. Ер учун ижара ҳақи Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан қишлоқ хўжалиги ерлари учун тасдиқланган муддатлар ва ставкалар бўйича ягона ер солиғи тарзида туман бюджетига тўланади.

8. Ижара ҳақининг ўз вақтида тўланмаганлиги учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда пеня ундирилади.

III. Ижарага берувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

9. Ижарага берувчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:
ушбу Шартномани ўзгартиришни ёки Шартнома шартлари Ижарачи томонидан бузилган тақдирда уни бекор қилишни белгиланган тартибда талаб қилиш;

ер участкасини қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда ва тартибда харажатларни ва етказилган заррани (шу жумладан бой берилган фойдани) тўлиқ қоплаш шарти билан давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиш;

ер участкасидан фойдаланилганлик даражасини ва сервитутларни аниқлаш.

10. Ижарага берувчи қуйидагиларга мажбур:
ижарага олинган ер участкасини ушбу Шартномада белгиланган муддатларда натура ҳолида (ўз жойида) берилишини таъминлаш;

қишлоқ хўжалиги экинлари ва ўсимликларни суғориш учун ажратилган лимитларга мувофиқ сув берилишини таъминлаш;

Ижарачининг қонун ҳужжатларида белгиланган ҳуқуқларга риоя қилиш.

IV. Ижарачининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

11. Ижарачи қуйидаги ҳуқуқларга эга:
ер участкасида белгиланган мақсадда ва фермер хўжалиги уставига мувофиқ мустақил равишда хўжалик юритиш;

экилган ва ўтказилган қишлоқ хўжалиги экинлари ва ўсимликларга, етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига ҳамда уларни сотишдан олинган даромадларга эгалик қилиш;

ер участкасидаги кенг тарқалган фойдали қазилмалар, ўрмонзорлар, сув объектларидан хўжалик эҳтиёжлари учун белгиланган тартибда фойдаланиш, шунингдек ерларнинг бошқа фойдали хоссаларидан фойдаланиш;

ерларни суғориш, захини қочириш, агротехника ва бошқа мелиоратив ишларни амалга ошириш;

қишлоқ хўжалиги экинларини , ўсимликларни суғориш ва бошқа мақсадлар учун суғориш манбаларидан лимитларга мувофиқ сув олиш;

Ижарага берувчи билан келишилган ҳолда, белгиланган тартибда ишлаб чиқариш мақсадидаги ҳамда бошқа иморат ва иншоотлар қуриш. Уларни қайта қуриш ва бузишни ер участкасининг белгиланган мақсадидаги ҳамда лойиҳа ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириш;

Ер участкаси олиб қўйилганда ўзига етказилган зарарни (шу жумладан бой берилган фойдани) ёки ер участкасидан ихтиёрий равишда воз кечилганда харажатларни ундириб олиш;

Ижарачи «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида ва бошқа қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳуқуқларга ҳам эгадир.

12. Ижарачи қуйидагиларга мажбур:

ихтисослашувни 10 йил мобайнида сақлаш;

давлат эҳтиёжлари учун харид қилинадиган маҳсулотлар етиштиришни (ихтисосликни ҳисобга олгин ҳолда) ташкил этиш;

ерлардан белгиланган мақсадда оқилона фойдаланиш, тупроқ унумдорлигини ошириш, ишлаб чиқаришнинг табиатни муҳофаза қилиш технологияларини қўллаш, ўз хўжалик фаолияти натижасида ҳудудда экологик вазиятнинг ёмонлашишига йўл қўймаслик;

ишлаб турган ирригация ва мелиорация тармоқлари, муҳандислик коммуникацияларининг соз ҳолатда бўлишини таъминлаш;

ерларни муҳофаза қилиш бўйича Ўзбекистон Республикасининг Ер кодексида назарда тутилган тадбирлар комплексини амалга ошириш;

ер учун ижара ҳақини ўз вақтида тўлаш;

бошқа ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва эгаларининг ҳуқуқларини бузмаслик;

ердан фойдаланиш бўйича белгиланган маълумотларни маҳаллий давлат ҳокимияти органларига ўз вақтида тақдим этиш;

бошқа ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва эгаларига етказилган зарарни белгиланган тартибда тўлаш;

ўз зиммасига тўғри келадиган кредиторлик қарз улушининг тузилган шартномада белгиланган муддатларда тўланишини таъминлаш;

кишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигини (беш йил мобайнида ўртача ҳисобда) ернинг нормативдаги кадастр баҳосидан кам бўлмас-лигини таъминлаш;

Ижарачи «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида ва бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган боша мажбуриятларга ҳам эга.

V. Ер участкаси ижара шартномасини ўзгартириш ва бекор қилиш

13. Ушбу Шартнома томонларнинг келишувига биноан, томонларнинг келишувига эришилмаган тақдирда суд томонидан ўзгартирилиши ёки бекор қилиниши мумкин.

14. Ушбу Шартнома қуйидаги ҳолларда бекор қилиниши мумкин:

фермер хўжалиги тугатилган тақдирда;

агар хўжалик фаолиятини давом эттиришни хоҳловчи бирорта ҳам хўжалик аъзоси ёки меъросхўр қолмаса;

ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқидан ихтиёрий равишда воз кечилганда

ер участкаси ижарага берилган муддат тугаганда ва ердан фойдаланиш ҳуқуқини тиклаш имконияти бўлмаганда;

ердан белгиланган мақсадда, оқилона фойдаланилмаганда,

нормативдаги кадастр баҳосидан мунтазам равишда (уч йил мобайнида) паст ҳосил олинганда;

ерларнинг экологик ҳолати ижарачининг айбига кўра ёмонлашганда;

ер участкаси белгиланган тартибда олиб қўйилганда;

ижара ҳақи мунтазам равишда белгиланган муддатларда тўланмаганда;

агар фермер хўжалиги ер участкасини олган вақтдан бошлаб бир йил мобайнида ишлаб чиқариш- хўжалик фаолиятига киришмаса;

фермер хўжаликлари фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари бир неча марта ёки бир марта қўпол равишда бузилганда;

ушбу Шартнома шартлари бузилганда;

амалдаги қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа шартлар бўйича.

VI. Томонларнинг жавобгарлиги

15. Томонлардан бири ушбу Шартнома шартларини бажармаганда ёки қонунчиликни мунтазам равишда бузганда иккинчи томон ушбу Шартноманинг белгиланган тартибда бекор қилинишини талаб этиш ҳуқуқига эга.

16. Бартараф этилиши мумкин бўлган ҳар қандай бузилиш Шартноманинг бекор қилинишига сабаб бўлмайди.

17. Томонлардан бири Шартномани бекор қилиш истаги тўғрисида иккинчи томонни Шартноманинг бекор қилиниш сабабларини асослаган ҳолда уч ой олдин ёзма равишда хабардор қилади.

VII. Низоларни ҳал қилиш

18. Ушбу Шартномадан фойдаланиш жараёнида пайдо бўладиган низолар қонун ҳужжатларига мувофиқ ҳал этилади.

19. Ушбу Шартнома Ижарага берувчи томонидан муддатидан олдин бекор қилинганда Ижарачи Ижарага берувчининг қароридан норози бўлган тақдирда ушбу қарор юзасидан судга шикоят қилишга ҳақлидир.

VIII. Шартноманинг алоҳида шартлари

20. Ушбу Шартнома уч нусхада тузилади, улардан биттаси туман ҳокимлигида, иккинчиси – фермер хўжалигида, учинчиси – туман ер ресурслари хизматида сақланади.

Томонларнинг юридик манзиллари:

Ижарага берувчи:
Қоракўл тумани ҳокими

Ижарачи:
фермер хўжалиги

Томонларнинг имзолари:

Ижарага берувчи- Қоракўл
тумани ҳокими

Жасурбек Эргашов
фермер хўжалиги бошлиғи

имзо ўрни

имзо ўрни

« Эргаш ота Наистоний » фермер хўжалиги ер участкаси чегаралари

ТАРХИ

Чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар

А дан Б гача _____

Б дан В гача _____

В дан Г гача _____

Миқёс 1:10 000

Ижарачи

Фермер хўжалиги раҳбари

(имзо)

(исми, шарифи)

М.Ў

Туман ер ресурслари хизмати раҳбари

(имзо)
М.Ў

Ижарага берувчи

тумани ҳокими

(исми, шарифи)

М.Ў

(исми, шарифи)

«Эргаш ота Наистоний» фермер хўжалигига ажратилган ер
майдонларини жойида кўрсатиш

ДАЛОЛАТНОМАСИ

2013 йил «10» январь 235 сонли

Қорақўл
(тузилган жой)

Мен Ахмедова Ҳамрогул Қорақўл туман ер тузиш хизмати бош ер тузувчи
мухандиси

Қорақўл тумани хокимининг 2012 йил «15» ноябрдаги №Ф/376- сонли
қарорига асосан Зиёрат массиви ҳудудида жойлашган Эргаш ота Наистоний а
фермер хўжалигига ажратилган жами 12.45 гектар;

Шундан ер турлари бўйича:

Номи	Контур т/р	Майдони, га	Номи	Контур т/р	Майдони, га
Сувли хайдаладиган Сув остидаги ерлар Йўллар, уватлар	358	- 0.33 0.31	Қурилиш билан банд ерлар Бошқа ерлар		0,25

Ер майдонларини жойида фермер хўжалиги бошлиғи Ж.Эргашев иштирокида ўлчаб кўрсатдим. Ер майдонини ўлчаб кўрсатишда қўшни чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар вакилларидан Ядгоров С, ҚФЙ раиси Жўраев Т, Эргаш ота Наистоний фермер хўжалиги рахбари_____

(иш жойи, лавозими, фамилияси, исми, отасининг исми)

_____лар иштирок этишди.

Фермер хўжалигига ажратилган ер майдони қуйидаги чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар ва ер элементлари билан чегараланади ариклар, фермер хўжаликлари ва қўшни массивлар

Ажратилган ер майдонининг жанубий ва шарқий томонига чегара белгилари қўйилди ва ушбу қўйилган белгиларни ўз ҳолатида сақлаш мажбурияти фермер хўжалиги рахбарига юклатилади.

Ажратилган ер майдонини ўлчаб кўрсатди: Х.Ахмедова

(имзо, фамилияси, исми, отасининг исми)

Ажратилган ер майдонини қабул қилди: Ж.Эргашев

(фермер хўжалигининг номи ва вакилнинг
фамилияси, исми, лавозими)

Чегарадош ер эгалари ва 1. Э.Рўзиев фермер хўжалиги
ердан фойдаланувчиларнинг 2. Ўрин Жамшид фермер хўжалиги
вакиллари:

III БОБ. Фермер хўжаликлари ер участкаларининг ўлчамини мақбуллаштириш лойиҳасини иқтисодий асослаш

3.1. Фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулотлар ҳажми ва қийматини ҳамда улар учун қилинадиган йиллик харажатлар миқдори ва соф даромадни аниқлаш

Массив ҳудудида жойлашган фермер хўжаликлари ер участкаларини мақбуллаштириш натижасида фермер хўжаликларида боғ-узумзорлардан ва қишлоқ хўжалик экинларидан олинадиган ялпи маҳсулотлар ҳисоби қуйидаги жадвалда келтирилган.

15-жадвал

Фермер хўжаликларида етиштириладиган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари

Т.р	Қишлоқ хўжалик экин ва ер турлари	Майдони, га	Ҳосилдорлик ц/га	Ялпи ҳосил, тонна
1	Пахта	515	40	20600
2	Буғдой: дони	325	38	12350
	сомони		31	10075
3	Маккажўхори: дони	15,35	53	813.55
	пояси		210	3223.5
4	Беда	44,0	100	4400
5	Мева	10	55	550
6	Узум	4	50	200
7	Сабзавот	12	150	1800
8	картошка	13	110	1430
		939		

15-жадвалдан кўриниб турибдики, фермер хўжаликларида қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириладиган умумий майдони 939 гектарни ташкил этиб, бундан 515 гектарини пахта, 325 гектарини эса, буғдой етиштириладиган майдон ташкил этади. Ем-хашак экинларидан маккажўхори етиштириладиган майдон 15,35 гектарини, ташкил этади. Лойиҳада мавжуд 1 та чорвачилик йўналишидаги фермер хўжаликги майдони ўзгаришсиз сақлаб қолдик. Демак, чорвачилик йўналишидаги фермер хўжаликларининг умумий умумий майдони 523 гектарни ташкил этди шундан 80,35 гектари ҳайдалма

ерлардан иборат. Ҳар бир чорва моли учун 0,3 гектардан суғориладиган ҳайдалма ер майдони ажратилиб, фермер хўжаликларида 329 та қорамол учун етарли даражада ер майдони ажратилди. Мана шу чорвачилик фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулотлар миқдори қуйидаги жадвалда келтирилган.

17-жадвал

Чорвачилик фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулотлар миқдори

Т.р	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	миқдори
1	Қорамоллар сони	бош	329
	1 бош қорамол ҳисобига етиштириладиган гўшт	кг	40
	Жами етиштириладиган гўшт	тонна	13.16
2	Соғин сигирлар сони	бош	145
	Бир сигирдан йил давомида соғиб олинadиган сут	кг	1200
	Жами етиштириладиган сут	тонна	174
3	Жами етиштириладиган пилла	тонна	3.5
	Бир қути ипак қуртидан олинadиган пилла	кг	50

Юқоридаги жадваллардаги маълумотлардан кўринадики массивнинг ўртача тупроқ балл бонитети 43 баллни ташкил қилганлигини ҳисобга олган ҳолда экинлардан олинadиган ҳосилдорликда бу ҳисобга олинди.

Массив ҳудудидаги фермер хўжаликлари ер майдонларини мақбуллаштириш натижасида олинadиган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини миқдори уларнинг харид нархларига кўпайтириш орқали аниқланади. Ҳисоб китоблар натижалари қуйидаги жадвалда келтирилган.

18-жадвал

Дехқончилик ва чорвачилик маҳсулотларининг харид нархлари бўйича қиймати

Т.р	Маҳсулот номи	Миқдори тонна	1 тонна маҳсулот нархи, минг сўм	Умумий қиймати Минг сўм
1	Пахта	20600	600	1236000
2	Буғдой: дони	12350	200	247000
	сомони	10075	50	503750
3	Маккажўхори: дони	813.55	200	162710

	пояси	3223.5	75	241762.5
4	Беда	4400	100	440000
5	Мева	550	500	275000
6	Узум	200	600	120000
7	Сабзавот	1800	300	540000
8	картошка	1430	300	492000
	Дехқончилик бўйича жами			41952225
8	Сут	174	800	139200
9	Гўшт	13,16	12000	157920
10	пилла	3.5	5000	17500
	Чорвачилик бўйича жами			314620
	Массив бўйича ҳаммаси			42266845

19- жадвал

Фермер хўжаликларининг асосий иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари

т/р	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Микдори
1.	Ялпи маҳсулот қиймати	Минг сўм	42266845
	Шу жумладан: Дехқончилик	Минг сўм	41952225
	Чорвачилик	Минг сўм	314620
2.	Ишлаб чиқариш харажатлари	Минг сўм	1628400
	Соф даромад	Минг сўм	542845
	Рентабеллик	%	33,3

19-20-жадвал натижалари бўйича фермер хўжаликларида етиштириладиган қишлоқ хўжалик ва чорвачилик маҳсулотларининг умумий қиймати 42266845 минг сўмни, бундан деҳқончилик маҳсулотларининг умумий қиймати 41952225 минг сўмни, чорвачилик маҳсулотларининг умумий қиймати эса 314620 минг сўмни ташкил қилди. Бунда рентабеллик даражаси 33 % га тенг бўлди.

III.2. Фермер хўжаликлари ер участкаларини мақбуллаштириш билан боғлиқ капитал ва келтирилган харажатлар миқдорини аниқлаш

Массив ҳудудидаги фермер хўжаликлари ер майдонларини мақбуллаштириш билан боғлиқ лойиҳани амалга оширишда капитал ва йиллик харажатлар сарфланади. Капитал харажатларга ирригация ва

мелиорация ва йўл тармоқларини қуриш, ихота дарахтларини барпо қилиш билан боғлиқ харажатлар киради.

Йиллик харажатларга амортизация ажратмаси ва эксплуатация харажатлари киради.

Капитал харажатларни ҳисоблаш бўйича олинган натижалар 20-жадвалда келтирилган.

20-жадвал

Капитал харажатлар хажми

Т.р	Харажат турлари	Ўлчов бирлиги	миқдори	Ўлчов бирлиги қиймати минг сўм	Умумий қиймати минг сўм
1	Суғориш тармоқларини қайта таъмирлаш	км	12,5	1000	12500
2	Дала йўлларини қуриш	км	8,6	200	1720
3	Гидротехник иншоотларни қуриш				
	-кувурлар	дона	4	1500	6000
	-сув айирғич	дона	5	3000	15000
4	Мева ва узумларни қайта ишлаш цехини қуриш	дона	1	100000	100000
5	Йўл ва ариқлар бўйига				
7	Зовурларни тозалаш	км	8,0	1000	8000
8	Бошқа харажатлар				43000
	жами				186220

Йиллик ишлаб чиқариш харажатлари қуйидаги ифода орқали аниқланади.

$$C_i = A + Э$$

Бу ерда: A -амортизация ажратмаси, $Э$ -эксплуатация харажатлари, n - йиллик фойдасиз харажатлар.

Амортизация ажратмаси капитал харажатлардан 3 % ва эксплуатация харажатлари капитал харажатлардан 5 % миқдорида олинади.

Амортизация ажратмаси 5586,6 минг сўм, эксплуатация харажатлари 9311 минг сўмни ташкил қилмоқда.

Йиллик харажатлар: $C_i = A + Э = 5586,6 + 9311 = 14897,6$ минг сўм

Ишлаб чиқариш харажатларини аниқлаганимиздан сўнг, келтирилган харажатларни аниқлаймиз. Келтирилган харажатлар қуйидаги ифода орқали аниқланади.

$$\Pi_i = C_i + K_i \times E_n$$

Бу ерда: Π_i - келтирилган харажатлар, C_i - йиллик ишлаб чиқариш харажатлари, K_i - капитал харажатлар, E_n - капитал харажатлар самарадорлиги коэффиценти. $E_n = 0,15$

$$\Pi_i = 14897,6 + 186220 \times 0,15 = 42830,6 \text{ минг сўм}$$

Лойиҳа бўйича келтирилган харажатлар 42830,6 минг сўмни ташкил қилмоқда.

3.3. Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичларини аниқлаш

Соф даромад етиштирилган ялпи маҳсулот қиймати билан уни етиштириш учун сарфланадиган харажатлар айирмаси орқали қуйидаги ифода орқали аниқланади.

$$CD = ЯМҚ - X$$

Бу ерда: ЯМҚ – ялпи маҳсулот қиймати, минг сўм;

X-харажатлар (бу кўрсаткич технологик харажатлар ёрдамида аниқланади) бизнинг мисолимизда ЯМҚ қийматидан 75 % олинган, минг сўм.

$$CD = 42266845 - 1628400 = 542845 \text{ минг сўм}$$

Ишлаб чиқариш самарадорлиги соф даромад қийматини уни ҳосил қилиш учун сарфланган харажатларга нисбати орқали фоизларда аниқланади.

$$P = CD \times 100 / X = 542845 \times 100 / 1628400 = 33,3 \%$$

Капитал харажатларнинг қопланиш муддати келажакда лойиҳани амалга ошириш учун тадбирларга сарфланиши кўзда тутилаётган капитал харажатлар миқдорини қўшимча олинаётган соф даромад қийматига бўлиш орқали аниқланади. Қўшимча соф даромад лойиҳавий соф даромаднинг ер тузиш йилидаги соф даромадни айирмаси билан топилади.

$$\Delta CD = CD_{\text{лоийха}} - CD_{\text{ер тузиш}} = 542845 - 304488,3 = 238356,7 \text{ минг сум}$$

$$T = K / \Delta CD$$

Бу ерда: Т- капитал харажатларнинг қопланиш муддати, йил;

К-капитал харажатлар

ΔСД – соф даромаднинг ўсиши.

$$T=186220/238356,7 = 1 \text{ йил}$$

Лойиҳа учун қилинган капитал харажатлар 1 йилда қопланади.

21-жадвал

Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичлари

Т.р	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	миқдори		Фарқи + -
			Ер тузиш йилида	Лойиҳа бўйича	
1	Ердан фойдаланиш коэффициенти	ЕФК	0,96	0,96	-
2	Фермер хўжаликлари умумий ер майдони	га	1557,86	1557,86	-
3	Қишлоқ хўжалик ерлари Шу жумладан: боғлар узумзорлар хайдалма ерлар	га	1495,07 92,03 0,1 1397,8	1495,07 92,03 0,1 1397,8	- - - -
4	Фермер хўжаликлари сони	дона	38	24	-14
5	Фермер хўжаликлари ўртача ер майдони	га	41	64,9	23,9
6	Ер турлари ва экинлар ҳосилдорлиги мева узум Пахта буғдой	ц/га ц/га ц/га ц/га	50 45 20 28	55 60 22 32	+5 +15 +2 +4
7	Ялпи маҳсулот қиймати Шу жумладан: деҳқончиликда чорвачиликда	минг сўм минг сўм минг сўм	1763020 1575170 187850	2171245 1958895 212350	+408225 +383725 +24500
8	Ишлаб чиқариш харажатлари	минг сўм	1019373,7	1628400	+69500
9	Соф даромад	минг сўм	304488,3	542845	+235387
10	Рентабеллик даражаси	%	29,9	33,3	+3,4
11	Капитал харажатлар	минг сўм		186220	
12	Капитал харажатлар қопланиш муддати	йил		1	

3.4. Лойихавий тадбирларни экологик асослаш

Ернинг ишлаб чиқариш жараёнида сифати яхшиланиши ёки пасайиши мумкин, агар ундан нотўғри фойдаланилса, умуман фойдаланишга яроқсиз ҳолга келиши ҳам мумкин. У хўжасизларча тақсимланишдан ва фойдаланишдан, бузилишдан, ифлосланишдан ва бошқа унинг ва у билан боғлиқ табиий ресурсларнинг сифатини ёмонлаштирадиган салбий таъсирлардан муҳофаза қилиниши керак. Барча ер фондлари, ер эгаликлари, ердан фойдаланишлар, участкалар ҳимоя қилиниши керак. Биринчи навбатда қуйидагилар ҳимояланиши керак:

ерларнинг унумдорлиги ва қишлоқ хўжалигида маҳсулдорлиги;

қишлоқ хўжалиги ва бошқа ўзига хос мақсадлар учун яроқли ерлар турлари;

участкаларнинг, ер турларининг, ер эгаликлари, ердан фойдаланишларнинг кенглик хусусиятлари (майдони ва шакллари) қисқаришдан, парчаланишдан, шакли ёмонлашишидан;

экологик мувозанат (ернинг бошқа табиий омиллар билан ўзаро таъсири).

Оқибати номаълум бўлган ва илмий асосланмаган ҳаракатларга йўл қўймаслик керак, сабаби бунда зарар миқдори жуда катта бўлиши мумкин.

Ер тузишни лойиҳалаш жараёнида ерни, атрофдаги табиий муҳитни муҳофаза қилиш талаблари қуйидаги сабаблар бўйича бузилиши мумкин:

лойиҳачиларнинг нотўғри ечимлари;

барча зарур тадбирлар ҳисобга олинмаганда, лойиҳа таркибидаги хатоликлар;

лойиҳалашнинг илмий асосланган услубиятига, меъёрларига ва қоидаларига риоя қилинмаганда.

Ерни муҳофаза қилиш ҳар хил йўллар билан ва ҳар хил босқичларда - лойиҳа олди, лойиҳалаш ва бевосита фойдаланиш жараёнида амалга оширилиши мумкин. Ҳар қандай экологик тадбирлар ердан фойдаланишни

ва уни муҳофаза қилишни оқилона, илмий асосланган ташкил этишга асосланади. Шунинг учун хўжаликлараро ер тузиш нафақат ерни, балки бутун атроф муҳитни ҳам муҳофаза қилишнинг биринчи ва асосий элементи деб ҳисобланиши мумкин.

Ерларни муҳофаза қилиш - бу ерларни сақлашга, тиклашга ва ҳолатини яхшилашга; ер ресурсларидан нооқилона, асосланмаган фойдаланиш ва сарфлашларнинг, қишлоқ хўжалик ерларининг унумдорлиги пасайишининг ва майдони камайишининг олдини олишга қаратилган ташкилий-худудий, ташкилий-хўжалик, ҳукуқий, иқтисодий, техник ва бошқа тадбирлар тизимидир.

Ерни ва атроф муҳитни муҳофаза этиш ер тузиш лойиҳасининг ёки чизмасининг барча таркибий қисмларига асосий вазифалардан бири сифатида киритилиши керак.

Хўжаликлараро ер тузиш чизмаларини ва лойиҳаларини ишлашда ерларни ва атрофдаги табиий муҳитни муҳофаза қилиш бу вазифанинг мазмунига мос махсус ишлар билан амалга оширилади. Уларга қуйидагилар киради:

ердан фойдаланишларни ташкил этишда, яъни, уларни жойлаштиришда, ўлчамларини, чегараларини, инфратизимларни ва ш.ў. ер ресурсларини ва атрофдаги табиий муҳитни ишончли муҳофаза қилишни таъминловчи белгилаш, барча талабларга ва шартларга риоя қилиш;

қишлоқ хўжалик корхоналари ҳудудида ерларни ва табиатни муҳофаза қилиш бўйича зарур тадбирлар (ташкилий-худудий, ташкилий-хўжалик ва бошқ.) тизимини лойиҳалаш;

ҳимояланадиган ер эгаликлари ва ердан фойдаланишлар участкаларини, минтақаларини, полосаларини ҳудудларини ажратиш ва улар ичида ва атрофдаги ерларда ерлардан оқилона фойдаланиш бўйича тадбирларни ишлаш. Бу ҳаракатларга мустақил характердаги ер тузиш турларидан бири сифатида қараш мумкин.

Хўжаликлараро ер тузиш масалаларини ечишда, яъни, ер эгаликлари ва ердан фойдаланишлар ўлчамларини, уларнинг ички тузулишини, ер массивларининг жойлашишини, чегараларини, қишлоқларини белгилашда атроф муҳитга таъсир этадиган барча шароитлар ва омиллар ҳисобга олиниши керак. Лойиҳада қилинган тавсиялар қуйидагиларни таъминлаши керак:

ерларнинг маҳсулдорлигини ва сифатини сақлашни;

хар бир ердан фойдаланишни ўраб турган ҳудудда ер ва табиий ресурсларни муҳофаза қилишни;

ҳудудни, атмосферани ва сув манбааларини ишлаб чиқариш ва бошқа объектлар чиқиндилари билан ифлосланишдан ҳимоя қилишни;

ерларни шамол ва сув эрозияларидан ҳимоялашни;

суғориладиган ва мелиорацияланган ерларни ҳимоялашни;

ерларни шўрланишдан ва ш.ў. ҳимоялашни.

Ердан фойдаланишларни, уларнинг тизимларини лойиҳалашда кейинчалик ерларни ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш бўйича хўжаликларда ички чегараларни лойиҳалашни таъминловчи тадбирлар белгиланиши ва шароитлар яратилиши керак, шу жумладан:

ердан тўла ва самарали фойдаланишни таъминловчи ердан фойдаланишларнинг оқилона ўлчамлари ва жойлашиши, улардаги ер турларининг нисбати;

хўжаликлар чегараларини тупроқ эрозиясига ва бошқа салбий таъсирларга қарши кураш талабларидан келиб чиққан ҳолда ўтказиш;

суғориладиган ерларни самарали фойдаланишга имкон яратадиган, шўрланиш, эрозия ва бошқа салбий оқибатларга олиб келмайдиган қилиб жойлаштириш;

хўжалик марказлари, чорвачилик фермалари ва саноат корхоналарини сув манбаларига, ҳосилдор ерларга ва муҳофаза қилинадиган ҳудудларга нисбатан уларнинг ифлосланишига йўл қўймайдиган қилиб жойлаштириш;

хўжалик ҳудудида оқова сувлар оқизилиб суғориладиган махсус

далаларни қишлоқлар ва чорвачилик фермаларидан чиқадиган оқова сувларни тозалаш мақсадида тўғри жойлаштириш;

нафақат қишлоқ хўжалиги корхонаси ҳудудида, балки улар атрофидаги ерларда ҳам экологик мувозанатни сақлаш ва табиатни муҳофаза қилиш учун зарур шароитлар яратиш;

ишлаб чиқариш манфаатлари учун экологик мувозанатни бузмасдан ерларни ўзлаштириш ва трансформациялаш;

ҳудудни хўжаликлараро ташкил этишни экологик асослаш.

Хулоса

Бажарилган битирув малакавий иши Ўзбекистон Республикасининг “Фермер хўжаликлари тўғрисидаги қонунига мувофиқ ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 6 октябрдаги 2004-2006 йилларда фермер хўжаликларини ривожлантириш концепцияси тўғрисидаги ва 2006 йил 9 январдаги ПФ - 3709-фармони, 2006 йил 11 январдаги ПК-255-сонли қарорлари асосида хўжаликлар тўлиқ фермер хўжаликларига айлантирилган эди. 2008 йил 5 октябрдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Р-3077 сонли фармойишида фаолият юритаётган фермер хўжаликларини ер майдонларини инвентаризациядан аниқ ўтказиш, ер майдонларидан оқилона фойдаланишини таҳлил қилиш ва фермер хўжаликларининг молиявий ҳолатини танқидий таҳлил қилиш натижасида фермер хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш вазифаси қўйилди. Бу ишларни амалга оширишда фермер хўжаликларининг иш юритишни ташкил этилганлиги, техника ва техник воситалар билан таъминланганлигига алоҳида эътибор

карателиши кўрсатиб ўтилди. Мавзу юқоридаги фармон ва қарорлар асосида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи бўлиб қоладиган ер майдонлари оптималлашган фермер хўжаликларини ташкил этиш масалаларига бағишланади.

Битирув малакавий ишида қўйилган мақсадга эришиш учун объект сифатида қабул қилинган Бухоро вилояти Қорақўл туманидаги Зиёрат массивнинг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари ўрганиб чиқилди ва мавжуд фермер хўжаликлари таҳлил қилинди. Қилинган таҳлил асосида массив ҳудудида мақбуллаштирилган фермер хўжаликларини ташкил қилиш бўйича ҳудуднинг табиий иқлим шароитларини ва аҳоли зичлигини ҳисобга олган ҳолда 9 та фермер хўжаликлари лойиҳаланди.

Бу фермер хўжаликларидан 7 таси пахта-ғаллачиликка, 1 таси чорвачиликка, 1 таси сабзавотчиликка, 1 таси боғдорчиликка ихтисослашган. Мазкур фермер хўжаликларининг умумий ер майдони 1533 гектарни, ҳайдалма ерлар майдони 939 гектарни ташкил этди. Фермер хўжаликлари ер майдонларининг ўртача ўлчами 117.38 гектарни ташкил қилади.

Лойиҳаланган фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулот миқдори ва уларнинг ялпи қиймати аниқланди. Лойиҳавий иқтисодий кўрсаткичларнинг амалдагилари билан таққосланиши натижасида ялпи маҳсулотнинг 408225 минг сўмга, соф даромаднинг 235387 минг сўмга, самарадорлик кўрсаткичининг 3,4 % га ошиши аниқланди. Лойиҳа бўйича режалаштирилаётган тадбирларга 186220 минг сўм капитал харажатлар сарфланиши 1 йилда қопланар экан.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси” Т.: Ўзбекистон, 1992
2. И.А.Каримов, “Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида”, Т.: Ўзбекистон, 1995
3. И.А.Каримов, “Ўзбекистон XXI бўсағасида”, Т. Ўзбекистон 1997
4. И.А.Каримов, “Ўзбекистон буюк келажак сари”, Т. Ўзбекистон, 1998
5. И.А.Каримов. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари”. Т.:Ўзбекистон, 2009
6. И.А.Каримов. “Барча режа ва дастурларимиз ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади” 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий – иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2011 йилга мўлжалланган энг устивор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. Т.: Ўзбекистон, 2011
7. Ўзбекистон Республикаси “Ер кодекси”. Т. Ўзбекистон, 1997
8. Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга доир қонун ва меъёрий ҳужжатлар тўплами (I ва II қисмлар), Т.: Шарқ, 1998
9. Ўзбекистон Республикасининг қонуни «Давлат ер кадастри тўғрисида». Т.:1998
10. Аvezбаев С., Волков С.Н. «Ер тузишни лойиҳалаш» Т.: Янги аср авлоди,2004
11. Аvezбаев С., Волков С.Н. «Ер тузиш иқтисоди». Т.: Янги аср авлоди, 2002
12. Бобожонов А.Р., Рахмонов Қ.Р, Ғофиров А.Ж. «Ер кадастри» Т.: ТИМИ, 2008.
13. Аvezбаев С., Волков С.Н. « Ер тузишнинг илмий асослари» Т Янги аср авлоди, 2002
14. Ер муносабатларини тартибга солишга доир меъёрий ҳужжатлар туплами, 1-2 том, Т.:1997

15. М.Рустамбоев ва бошқ. “Ер ҳуқуқи”.Дарслик. Т.: Тошкент Юридик институти, 2002
16. Ер тузишда иқтисодий математик моделлар ва усуллар. Шодмонова Г., Абдуллаев З. Ўқув қўлланма. Т: 2007
17. Қудратов О., Ғаниев Т. Фавқулодда вазиятларда фуқоро муҳофазаси. Т.:Янги аср авлоди, 2005
18. Ғойипов Ҳ.Э. Меҳнат муҳофазаси. Т.:Меҳнат, 2000
19. Юнусов М.Ю., Икромов Э.Ж. Фуқоро муҳофазаси доимий зарурият. Ўқув қўлланма. Т.: 2002
20. Землеустроительное проектирование – 2-е изд. (Учебник и учеб. Пособия для ВУЗов) www.ast.ru
21. Землеустроительное проектирование и организация землеустроительных работ. www.prom.kz
22. Управления земельных ресурсов и землеустройства. www.18.rosfirm.ru
23. Управление мониторинга земель, землеустройства и территориального планирования. www.kadastr.ru
24. Управление использованием земель сельскохозяйственного назначения в условиях. www.baseref.ru
25. www.Ziyonet.uz

“Fermer xo‘jaliklarini qayta tashkil etish va ularning yer maydonlarini optimallashtirishda qonunchilikka rioya etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”

18.04.2011 21:01

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni

И Л О В А Л А Р